

DVIJE CRKVENOSLAVENSKE LEGENDE O SVETOM VIDU

Ladislav MATĚJKA, Ann Arbor

(In memoriam Josefa Kurza)

Jezične i vanjezične veze najstarijih spomenika slavenske književnosti ostaju do danas nepotpuno objašnjene, premda su one osnovni problem za interpretaciju književnih početaka kod Slavena. Tako na primjer sve do danas nije objašnjena na zadovoljavajući način vidljiva veza između jednog od najstarijih tekstova pisanih latinicom, tzv. *Trećeg brižinskog spomenika* sa prijeloma X. na XI. vijek, i nekih mjesta s jedne strane u glagoljskom *Sinajskom euchologiju* a s druge strane u staronjemačkim molitvama iz bavarske oblasti. Također do danas postoje različita mišljenja o očitim paralelama *Dругог брижинског споменика* i tzv. *Homilije sv. Klimenta* sačuvane u ruskim crkvenoslavenskim spomenicima pisanim ćirilicom. Otvoreni problem ostaje i očita frazeološka veza glagoljskih *Kijevskih listića*, najstarijeg čitavog teksta crkvenoslavenske književnosti, sa glagoljskim *Bečkim listićima* i općenito sa tradicionalnim formulama i frazeologijom kojom se razlikuje hrvatska glagoljska tradicija od makedonske glagoljske tradicije, od srpskog tipa crkvenoslavenskog jezika i od cijele istočne varijante prvog pisanog slavenskog jezika.

Zapanjujuće razlike u mišljenju također postoje u vezi s onim tekstovima koji se nalaze na jednoj strani u hrvatskim glagoljskim spomenicima i na drugoj strani u ćirilskim crkvenoslavenskim tekstovima ruske redakcije, ali kojih nema u makedonskoj, srpskoj i bugarskoj tradiciji. Ovo vrijedi, na primjer, za tzv. *Prvu legendu o svetom Većeslavu* sačuvanu u hrvatskim glagoljskim brevijarima iz XIV. i XV. vijeka i osim toga samo u ruskim crkvenoslavenskim spomenicima iz XVI. vijeka. Kod ovoga se slučaja razilaze mišljenja i najboljih suvremenih istraživača hrvatske glagoljske tradicije. U pitanju kada je ova crkvenoslavenska legenda nastala i kada je došla

na jug datiranje varira više od polovine jednog milenija. Po mišljenju Vjekoslava Štefanića *Prva legenda o svetom Večeslavu* je »nastala u Češkoj oko g. 940«¹ i kao originalno crkvenoslavensko djelo je »direktno iz Češke došla s jedne strane u Hrvatsku, a s druge u Rusiju«.² Međutim po Josipu Hammu »nije [se] dovoljno uzimalo u obzir da od hrvatskih glagoljskih brevijara u kojima se nalazi legenda o sv. Václavu nijedan nije stariji od 1379, a to je već trideset godina poslije osnivanja Emauskog samostana u kojemu su bili hrvatski glagoljaši, pa se koji taj mogao i vratiti na jug te prenijeti zajedno s poštovanjem sv. Václava i njegovo žitije, i kod toga je moglo biti svejedno da li je ono na jug preneseno u latinskom jeziku te ondje prevođeno, ili ga je neki (anonimni) glagoljaš preveo na sjeveru u Emauskom samostanu«.³

Među neriješenim problemima najstarijeg razdoblja crkvenoslavenske književnosti postoji također pitanje datiranja i mjesta postanka nekih crkvenoslavenskih tekstova za koje većina smatra da su prevedeni s latinskog. Među njima su npr. *Besěde Grgura Velikog*, koje su sačuvane samo u ruskim crkvenoslavenskim prijepisima, ili *Nikodemovo evanđelje* sačuvano i na istoku i na slavenskom jugu. Aleksandar Sobolevski, koji je prvi sistematski istraživao tradiciju prijevoda sa latinskog na crkvenoslavenski, smatrao je da su *Besěde Grgura Velikog* kao i *Nikodemovo evanđelje* bili prevedeni s latinskog već u velikomoravskom razdoblju, tj. krajem 9. vijeka.⁴ No suprotno Sobolevskom André Vaillant došao je do zaključka da »d'après sa langue et son vocabulaire, le vieux slave occidental de l'Évangile de Nicodème se situerait du côté des régions slovènes et croates, et non en Moravie«.⁵

Među tekstovima za koje je Sobolevski mislio da su bili prevedeni s latinskog na crkvenoslavenski već u velikomoravskom razdoblju spada također legenda o sv. Vidu koja se sačuvala u ćirilskom

¹ Vjekoslav Štefanić, Tisuću i sto godina od moravske misije, Slovo, 13 (1963), s. 29.

² Vjekoslav Štefanić, »Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka«, Hrvatska književnost srednjega vijeka (Zagreb, 1969), s. 24.

³ Josip Hamm, Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika, Slovo 13 (1963), s. 47. U vezi sa štovanjem sv. Večeslava na jugu, prof. Hamm očividno nije uzeo u obzir blagdan sv. Večeslava u najstarijim Kalendarima zagrebačke crkve, kao ni crkvu »sv. Venčeslava« u selu sv. Venčesl kod Slovenske Bistrice (oko 100 km na sjever od Zagreba). O ovoj crkvi se govori u pismu akvilejskog patrijarha Bartolda iz godine 1251.

⁴ A. N. Sobolevskij, Materialy i izsledovanija v oblasti slavjanskoj filologiji i arheologii, Sbornik otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti A. N., 88:3 (1910), s. 279. Vidi također njegovu studiju: Cerkovnoslavjanske teksty moravskogo proishozhdenija, Russkij filologičeskij vestnik, 1900.

⁵ André Vaillant, L'Évangile de Nicodème (Paris, 1968), s. XXVII.

Uspenskom zborniku iz XII/XIII. vijeka.⁶ Skupa s ovom legendom o sv. Vidu sačuvani su u ovom kodeksu i najstariji tekst tzv. *Panonske legende o sv. Metodiju* kao i najstariji tekst legende o sv. Borisu i Glebu, tako da je *Uspenski zbornik* s pravom smatran jednim od najvažnijih spomenika rane književnosti istočnih Slavena.

Iako Sobolevski nije uspio naći latinski predložak legende o sv. Vidu, njegova lingvistička analiza uvjerljivo je pokazala utjecaj latinskog na prevodioca. Tako npr. deformacija imena poganskih bogova, po mišljenju Sobolevskog, ukazuje da je prevodilac bio zaveden latinskim akuzativnim oblicima:

124g12 не вѣси ли соущинхъ бѣ оубоена (JUNONEM) . . . минь ервванъ (MINERVAM)

Isto tako česta upotreba zamjениčkog oblika *имъже* mjesto očekivanog veznika *яко* Sobolevski je objasnio utjecajem latinskog:

124g3 плака же сѧ оца сѧа своѧго . имъ же иночадѣ юмоу бѣ.

125b15 плачѣте сѧ сѧ иноу имъ же юдиночадѣи сѧѣ мон вижю погѣвающѣ.

126a24 горе минѣ имъ же поговихѣ свѣтѣ очно моюю.

Upotreba zamjениčkog oblika *имъже* mjesto očekivanog veznika *яко* također postoji i u drugim crkvenoslavenskim prijevodima iz latinskog, kao npr. u *Nikodemovu evanđelju*. Zanimljivo je da baš u ovom kalku Vaillant vidi najvažniji dokaz o utjecaju latinskog na zapadno-slavenskog prevodioca — »le trait le plus caractéristique du vieux slave occidental, s'est qu'il est traduit sur le latin, et non sur le grec.«⁷

Pomoću latinskog izvora Sobolevski objašnjava također neka nejasna mjesta u crkvenoslavenskoj legendi o sv. Vidu, vjerujući da te nejasnoće potječu iz nerazumijevanja latinskog teksta, kao na primjer:

125b4 чистѣ сѧ дѧа стго

125b1 дивнѣиши моукани

U vezi s ovim prvim primjerom Sobolevski misli da je u latinskom tekstu postojalo *plenus sancto spiritu* i da je *plenus* bilo pogrešno shvaćeno kao *purus* i zbog toga prevedeno kao *чистѣ* mjesto očekivanog *пѣнѣ*; u vezi sa drugim primjerom Sobolevski pretpostavlja

⁶ A. N. Sobolevskij, *Mučenie sv. Vita v drevnem cerkovno-slavjanskom perevode*, *Izvestija otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti A. N.*, 8 (1903), s. 278—294. Novo izdanje *Uspenskog zbornika* (Moskva 1971) uglavnom se poklapa s izdanjem Sobolevskog, koje se ovdje uzimlje zato što grafički bolje odgovara latinskom faksimilu. Tekstove v. u foto-prilozima na kraju ove radnje. U tekst Sobolevskog dodana je kratica PZ (= *Passionale Zagradiense*) zbog lakšeg snalaženja u paralelnom latinskom tekstu.

⁷ André Vaillant, op. cit. s. XXVII.

da je u latinskom tekstu bilo *diversis poenis* koje je bilo pogrešno shvaćeno i prevedeno kao ДИВЪНЪИНИ мјесто оčekиваног ДИВНОГЪИНИ.

Sobolevski je izdao tekst legende o svetom Vidu g. 1903. Pri tom on, kako izgleda, nije znao za kratki glagoljski tekst sa službom svetog Vida koji je g. 1901, tj. dvije godine prije, izdao Josip Vajs u ČČM.⁸ Ovaj tekst, pisan uglatom hrvatskom glagoljicom, bio je nađen u Augustinijanskom samostanu kod sv. Tomaša u Pragu na foliju pergamena koji je skupa sa drugim folijem pisanim također uglatom hrvatskom glagoljicom, služio neko vrijeme kao omot za samostanske račune. Josip Vajs se potrudio da objavi oba folija skupa sa filološkim objašnjenjima. Našao je da se velik dio ovog praškog teksta poklapa sa hrvatskim glagoljskim brevijarima sačuvanim na jugu iz XIV. i XV. vijeka — osim službe svetomu Vidu. S obzirom na to da se nije našla tekstološka paralela ove službe ni u jednom hrvatskom breviraju na jugu, Vajs je zaključio da je cijela služba bila prevedena s latinskog u Češkoj i to od hrvatskih glagoljaša koji su djelovali u praškom Emauskom samostanu, što ga je osnovao Karlo IV. godine 1346.

Na ovom zaključku on je zasnovao svoju teoriju da hrvatski glagoljaši u Pragu nisu samo prepisivali tekstove, koje su donijeli sa juga, nego su također uređivali svoje brevijare za upotrebu u češkoj oblasti gdje je kult sv. Vida kao patrona češke zemlje i praške katedrale imao tradiciju sve od ranog perioda kršćanstva u Češkoj.

Iako je Vajsova teorija u osnovi prihvatljiva, njegovi zaključci u vezi s glagoljskom službom svetome Vidu nisu potpuno ispravni, i to zato što on nije poznao i nije mogao poznavati ćirilsku legendu o svetom Vidu u *Uspenskom zborniku*, i stoga nije mogao uzeti u obzir očevidne paralele između ovih tekstova. Sličnosti su mjestimice tako bliske da bi se teško mogle objasniti drukčije nego pomoću jedine matice, zajedničke kako ćirilskoj verziji, prepisanoj na istoku u XII. vijeku, tako i glagoljskoj verziji prepisanoj u XIV. vijeku. Na ove očevidne sličnosti prvi put je ukazao Josip Vašica u zborniku članaka posvećenom životnom djelu J. Vajsa i izdanom g. 1948.

Iako Praški glagoljski tekst sadrži samo fragment života svetog Vida, ipak je na nekim mjestima točniji prijepis danas nepoznatog izvora nego ćirilski prijepis u *Uspenskom zborniku*. Ovo vrijedi također za neka mjesta za koje je Sobolevski mislio da su bila za-

⁸ Josef Vajs, Hlaholský zlomek nalezený v Augustianském klášteře v Praze, *Časopis Českého Musea*, 75 (1901), s. 21—35.

magljena zbog pogrešno shvaćenog latinskog teksta. Tako npr. nejasni pasus:

125b4 чистъ съ дха стго

nalazi se u Praškom glagoljskom tekstu u takvom obliku koji je Sobolevski pretpostavio u svojoj hipotezi o latinskom izvoru:

Bc30 pl'нь d(u)ha s(ve)ta tj. *plenus spiritu sancto*. Isto tako nejasnoj frazi u ćirilskom tekstu *Uspenskog zbornika*

125b1 дивъными моукани

odgovara u Praškom glagoljskom tekstu

Bc28 *mnogimi mukami*, tj. *diversis poenis* kako je to predviđao Sobolevski u svojoj hipotezi o latinskom predlošku. Osim toga teško shvatljiv pasus o anđelu-spasitelju:

124v30 ави же сѧ отрочишоу англѧ гнѧ гла данѧ юсамъ тевѧ спсителя
ima mnogo više smisla u Praškom glagoljskom tekstu gdje se govori o anđelu-služitelju:

Bb10 êvi se emu an'j(e)лъ b(o)ži. gl(agol)e.

данѧ есмѧ t(e)bѧ sl(u)ž(i)t(e)лъ.

koje opet odgovara latinskomu *datus tibi sum custos* — kako je Sobolevski teorijski predvidio. Dakle uspoređivanje Praškog glagoljskog teksta sa ćirilskim tekstom u *Uspenskom zborniku* potvrđuje teorijsku pretpostavku Sobolevskoga, mada se pokazuje da nejasnoće u ćirilskoj verziji nisu ponikle u ovim slučajevima zbog nedovoljnog razumijevanja latinskog, nego zbog pogrešnog prijepisa starijeg crkvenoslavenskog izvora zajedničkog i istočnoj ćirilskoj i zapadnoj glagoljskoj verziji.

Originalna stara crkvenoslavenska matica bila je napisana, kako izgleda, glagoljicom. Tragovi ovoga vide se u pogrešnoj upotrebi znaka ѣ na mjestu gdje bi se u ćirilskom tekstu očekivao znak ѡ za koji, kako znamo, glagoljica nije imala specijalnog znaka, pa je upotrebljavala samo ▲ ondje gdje se u ćirilici razlikovalo ѣ od ѡ. Ovom činjenicom može se npr. objasniti zašto je u ćirilskoj legendi svetog Vida u *Uspenskom zborniku* genitiv jednine imena poganskog boga Herkula, za kojega se kod Slavena sigurno nije dosta znalo, zabilježen pomoću ѣ:

124g12 не вѣси ли соуцинихъ бѣ · оуновема · арувалама · ер'коуѣ

126v8 отвѣржеши ли сѧ дна и арѣема и ер'коуѣ

Dakle izgleda da je ćirilski pisar prepisao glagoljski znak **▲** pomoću znaka **♠** mjesto očekivanog znaka **♠**.

S obzirom na to da jezične i paleografske analize smatraju *Uspenski zbornik* tekstem iz XII. ili XIII. vijeka, prepisivač Praškog glagoljskog teksta morao se poslužiti tekstem ili iz XII/XIII. vijeka ili možda i ranijim, ili možda nekim prijepisom takovog teksta. Praška glagoljska služba je skraćivana prema principima koji su karakteristični za skraćivanje tekstova u hrvatskim glagoljskim brevijarima zasnovanim po rimskom obredu ('po zakonu rimskoga dvora'). Kako je dobro poznato, u lekcijama hrvatskih glagoljskih brevijara često su sačuvani fragmenti tekstova o kojima možemo s većom ili manjom sigurnošću tvrditi da su ponikli iz najstarijeg razdoblja crkvenoslavenske književnosti. To vrijedi ne samo za biblijske citate, koji često odgovaraju najstarijim sačuvanim spomenicima biblijskih prijevoda, nego i za najstarije crkvenoslavenske legende, kao npr. za tzv. *Panonsku legendu o svetom Konstantinu-Ćirilu* i (po mišljenju mnogih specijalista) za tzv. *Prvu crkvenoslavensku legendu o svetom Većeslavu*.

Pri skraćivanju dugih tekstova obično su se izabirali pojedini pasusi na takav način da bi se mogli bez poteškoće upotrijebiti u lekcijama službe. U službu su bili uklopljeni antifoni, rezponzoriji i biblijski citati, a cijela je služba obično započinjala molitvom. Na taj način kreativnost se uglavnom svodila na izbor odgovarajućih citata koji su bili točno prepisani osobito kada su bili uzeti iz Biblije; ali čak i originalni dodaci i kraćenje parafraziranjem bili su u skladu s tradicijom petrificiranih formula i starih gramatičkih norma. Na taj način je struktura crkvenoslavenskog jezika odolijevala jakomu utjecaju lokalnih slavenskih dijalekata; i tekstovi iz raznih stoljeća i iz raznih oblasti mogli su koegzistirati bez velikih jezičkih konflikata. Upravo ovom konzervativnom karakteristikom crkvenoslavenskog jezika, koji je u nekim oblastima potpuno stagnirao u svom razvoju, može se najbolje objasniti zašto se najistaknutiji specijalisti razilaze u datiranju nekih crkvenoslavenskih tekstova i po više stoljeća. Ovim također možemo objasniti zašto je Vajs smatrao da je praška glagoljska služba sv. Vida prijevod latinskog iz XIV. vijeka i zašto nije pokušao tražiti postanak ovog prijevoda u mnogo starije doba, i to ili u Češkoj u X. ili XI. vijeku ili u nekoj drugoj slavenskoj oblasti gdje su također bili prirodni uvjeti za prevođenje s latinskog na crkvenoslavenski, kao na primjer na hrvatskom jugu.

Oba pergamentska lista iz Praškog Augustinijanskog samostana kod sv. Tomaša svjedoče o visokoj kaligrafskoj vještini koja je usko povezana s tehnikom hrvatskih brevijara iz XIV. vijeka. Na žalost sudbina ovih listova, koji su očito istrgnuti iz veće knjige, vidi se u njihovu lošem stanju, tako da je tekst na nekim mjestima teško čitljiv ili posve nečitljiv. Služba svetomu Vidu počinje na listu B na devetnaestom retku prvog stupca i to riječima:⁹

Ba19 *Ijuna · 15 · Vida i družī*

ni ego. v n(a)v(e)č(e)ri k(a)p(i)t(ul)

Kao u svim hrvatskim tekstovima u kojima se spominje ime svetog Vida, i u Praškom glagoljskom tekstu postoje oblici sa osnovom VID-. Ali ovi oblici su samo u onim pasusima koji nisu identični s ćirilskim tekstom u *Uspenskom zborniku*. A gdje se oba teksta poklapaju, Praški tekst služi se oblicima sa osnovom VIT- koji odgovaraju upotrebi u zapadnim i istočnoslavenskim kao i u staroslavenskim i starim crkvenosrpskim tekstovima. Ovo kolebanje između VID- i VIT- svjedoči, kako izgleda, da se pisar Praškog glagoljskog teksta služio nekim tekstom u kojemu su bili oblici sa osnovom VIT-. Ali u rubrikama i dodacima kao i na mjestima gdje je parafrazirao svoj predložak pisar se poslužio hrvatsko-slavenskim oblicima sa osnovom VID- koji su odgovarali njegovu materinskom jeziku.

U Praškom tekstu poslije prve rubrike sa imenom svetoga Vida slijedi citat koji jezično i ortografski točno odgovara tekstovima sačuvanim u hrvatskim brevijarima na jugu. To jasno svjedoči da se pisar Praškog teksta također služio tekstom koji je bio vrlo sličan tekstovima u sačuvanim hrvatskim brevijarima iz XIV. i XV. vijeka kao npr. u *Pašmanskome*, *Vatikanskom Ill.6*, *Ljubljanskom*, *Vatikanskom Sl. 19* i *Novljanskom 2*.

Praški glagoljski tekst
Ba 21

Br(a)tě. s(ve)ti věroju pobě
diše c(ěsa)rstviě sьd
ěěše pr(a)vdu. ulučīše o
bět(o)v(a)niě Rěš(ponь) B(la)ž(e)ni vid'

Novljanski 2
327a19

B(e)r(a)š. s(ve)ti věroju pobě
diše c(ěsa)rstviě sad
ěěše pr(a)vdu i ulučīše o
bět(o)v(a)niě

⁹ Tekst u osnovi odgovara Vajsovu izdanju, koje je bilo uspoređeno sa originalom u Praškom muzeju (sign. L Dc 1/14). Uzet je u obzir i prijepis Pavla Vyskočila (Ústav pro jazyk český). Važnija odstupanja od Vajsova izdanja zabilježena su u fusnotama.

U dvadeset petom retku je nadodan stih (beraš) koji počinje riječju *vesel*, a poslije slijedi antifon koji svojom jezičnom i ortografskom formom također odgovara hrvatskim brevijarima:

Praški glagoljski tekst
Ba 25

Novljanski 2
336 c 4

B(e)r(a)š Vesel An(tifon) Damъ s(ve)t(i)mъ
moimъ mĕsto imenito. v c(ĕsa)rs
tvĕ o(tъ)ca moego r(e)ĕe g(ospod)ъ A(lelu)ĕ
or(a)c(iĕ)¹⁰

Damъ s(ve)tim
moimъ mĕsto imenito v c(ĕsa)rs
tvĕ o(tъ)ca moego gl(agole)tъ
g(ospod)ъ

U dvadeset sedmom retku počinje molitva. Iako je njezin crkvenoslavenski oblik mogao biti djelo hrvatskih glagoljaša XIV. vijeka, ne može se isključiti mogućnost da je tekst ove molitve stariji. Ovim bi se moglo objasniti zašto se ovdje upotrebljava fraza VITA I DRUŽINI EGO iako nekoliko redaka prije postoji oblik VIDA I DRUŽINI EGO. O arhaičnosti molitve indirektno svjedoči i to što je latinsku paralelu ovoj crkvenoslavenskoj molitvi našao Vajs u brevijaru iz Chotěšova iz g. 1353:

Praški glagoljski tekst
Ba 28

Brevijar iz Chotěšova

B(la)ž(e)niĥъ m(u)ĉ(eni)kъ tvoihъ. m(o)l(i)mъ
te g(ospod)i. vita i družini ego.
hodataistvomъ ni pomozī. ih'
že sl(a)vna rožd'stva
prazdn(i)kъ ĉystimъ sl(u)žb
oju

Beatorum Martyrum tuorum
Viti et sociorum
ejus quaesumus Dne intercessione
nos adjuva, quorum
gloriosae nativitatis
festum celebramus
officio

Iza ove molitve slijedi rubrika s najavom prve lekcije:

Bb2 *K(ъ) jut'r'ni bĭ(tatoriĕ) C(ĕsa)ru M(u)ĉ(enikъ) An(tifon)i*
Ps(alъmi) i Rĕš(ponъ) .6. išĕi ot M(u)ĉ(eni)kъ. ĉt(enie)

Veći dio lekcija sastoji se od citata koji mjestimično točno odgovaraju ćirilskom tekstu iz *Uspenskog zbornika*. Međutim ovi su citati povezani tekstom koji zvuči kao parafraza duge kompletne legende:

¹⁰ Kod Vajsa: Mol(itva).

B(la)ž(e)ni vid' junošic¹¹
a. rožděny ot čьstn
ěju rodit(e)lju ot o(ťca)¹² im(e)n(e)mь
ilažiē Iže
bē poganinь¹³. stratigь
c(ěsa)ra dēokleciēna. Su
Bb10 ću emu. 7. l(ě)ť. ēvi se
emu an'j(e)lь b(o)ži. gl(agol)e. D
anь esmь t(e)bē sl(u)ž(ite)lь
v' v(ь)se d(ь)ni ž(i)v(o)ta tvoego.
i v(ь)sa prošēniē tvoē
15 t(e)bē g(ospod)ь is(ь)pl'nit'. čt(en)i(e)
Sь že v(ь)s(ь)gda sl(a)vl
aše h(rьst)a. o(ť)сь že ego
negodovaše. ēko h(rьst)a
sl(a)vitь. I m(o)li i povinu
20 ti se idolomь sl(u)ž(ь)bē¹⁴
B(la)ž(e)ni že vitь o(ť)cu r(e)če
kimь b(ogo)mь veliši mi po
vinuti se. O(ť)сь že emu
r(e)če. ne vēse¹⁵ li m(i)l(o)st(i)v
25 ihь b(o)g(o)vь. arkula i juv
ēē. imže c(ěsa)ri povinujut' se
S(ve)ti že vitь r(e)če
o(ť)cu. azь ne vēmь i
nēhь b(og)ь kromē edinь b(og)ь.
30 o(ť)сь. i s(i)nь. i d(u)hь s(ve)ti. Iže
estь troica b(o)ž(ьstv)na. v(ě)ra
kr'st'ēn'ska. iže m(u)čēny bē
Bcl grēhь r(a)di n(a)šihь. Eg(o)že kr'
viju iz'b(a)vlēni esmь ot
s(ь)mr'ti. eg(o)že ti ne vē
si ni znaēši o(ť)če. Aš'ē
5 bo bi vēdel i. ne bi
idolь nēmihь b(o)gь nьrekl'
Vistinu vitь un
ičižaše o(ť)ca. i bo
gi ego. skazue emu b(og)ь
10 krst'ēn'ski Slišav ž
e o(ť)сь¹⁶ ego. vsprēti emu.

вѣ же оцѣ юго поган(и)нѣ
124b30
иъви же се отрочищюу
англѣ гнѣ гла.
данѣ юсмѣ тебѣ спситель
да сьхраню та до коньчиннѣ твоиъ
и въса и хъже колижѣдо просиши
въдають ти са

124g8

рече же юмоу стъни витѣ
котоуриинѣ влѣ мнѣ велиши
слоужити. отвѣща же юмоу оцѣ
его илсин. и рече. Не вѣси ли
соущинхъ бѣ. оуновема. ароувама.
ерькоулаѣ. и минь. ервванѣ инѣже
кнѣзи повинуютьса
отвѣща же юмоу стъни витѣ [ ]
азѣ бо вѣдѣѣ юдинѣ соущѣ
оцѣ и снѣ и стъни дхѣ [ ]

и личнѣ юсть грѣхъ ради
нашихъ югоже кровино
мѣ извавлени юсмѣ.
югоже тѣ не видиши оче.

¹¹ Vajs je čitao: *junošca*.

¹² In margine.

¹³ Nad retkom dodano *ni*.

¹⁴ Tekst je nejasan. Vyskočil je čitao: *i lži* (?).

¹⁵ Vajs je čitao: *nevěsi*.

¹⁶ Mjesto je nešto zamućeno.

- i (ve)lě¹⁷ otrocićь prut
 (ie)mь¹⁸ testi. I t(a)ko mnogo
 s(ь)tezaše¹⁹ se sь o(т)с(e)m(ь) si
 15 нь ne možaše i o(т)сь ego. pri
 (ves)ti²⁰ нь sl(u)ž(ь)bu idol'sku
 Slišav že
 sie vьleriěнь c(ěsa)рь.
 ê(t)ь²¹ o(т)са ego. i gl(agol)a emu
 20 S(i)нь tvoi h(гьst)ь prop(o)v(ě)daet'.
 i věru b(o)гь n(a)š(i)hь hul
 itь Pov(e)li ubo privě
 sti i. da vпросim' i pr
 ed' toboju. Privěden
 25 u že emu suću. vпрос
 i i c(ěsa)рь reki Vite pož
 ri b(ogo)mь n(a)š(i)mь. ašće li ně.
 to mnogimi mukami u
 mrěti imaši. čt(en)i(e)
 30 B(1a)ž(e)ni že vitь pl'нь
 d(u)ha s(ve)ta ne boeč'
 se ni trepěče prekrižь
 Bd1 usta r(e)če. Azь tьšću ka
 meniju ne poklonju se nik
 oliže. нь imамь b(og)ь ž(i)vi.
 em(u)že posl(u)žitь d(u)ša
 5 moē. Tьгда o(т)сь ego vsk
 liknu gl(a)s(o)mь v(e)liemь g(lagole)
 plačete se sь mnoju pri
 êt(e)li moi. êko edinoče
 di s(i)нь moi pred' očima mo
 10 ima viždju gibnućь.
 Vit že r(e)če ne pogibnu.
 ašće sьпьmь pr(a)v(ь)dnihь vn
 idu

125a19

оуслѣшавѣ же
 си валеріанѣ црѣ
 призѣва оца юго и рече юмоу.
 слышю како снѣ твои хѣ
 неповѣдаеть [ ]
 и бы наша оброугаетъ
 повен оубо привестн и
 [ ]
 и югда приведенѣ быс
 [ ]
 въпроси и гла црѣ.
 по чьто не жьрешн
 бытѣ
 [ ]
 дивьныи моукани оубненѣ
 да боудеть. блаженъи
 же витѣ чистѣ съ
 дѣ стго не трепещѣ
 ни бога сѣ. знаменне сътворѣ
 хво сна вжнѣ отвѣрзе
 оуста своѣ гла. азѣ тьшоу
 каменню николи же не повноу сѣ
 нь имамѣ ба
 юмоуже послоужитѣ дѣша
 моѣ [ ] оцѣ юго възѣпи
 гласнь величань [ ] и гла
 плачѣте сѣ съ мною
 имъже юдиночѣдъи
 снѣ мон
 вжню погьбающѣ.
 аще моготѣ въ сьнъиъ правьдъиънхѣ
 вьнннн

¹⁷ Vyskočil je čitao: I(p)vľě.

¹⁸ Vajs je čitao: i (tj. pruti).

¹⁹ Vajs je čitao: s...

²⁰ Tekst je oštećen. Vajs je postavio: ....? Vyskočil je čitao: zvati.

²¹ Vajs je čitao: ě...?

Muke svetoga Vida koje su u *Uspenskom zborniku* detaljno opisane, potpuno su ispuštene u Praškom glagoljskom tekstu. Praška služba ima samo tri lekcije za kojima slijedi citat iz evanđelja svetoga Marka, Homilija svetoga Grgura [Om(i)l(i)ê b(la)ž(e)n(a)go grêgora p(a)p(e)ža] i citat iz Eklesiasta koji opet jezično i ortografski točno odgovara brevijarima sačuvanim na hrvatskom jugu.

Ova idealna paralela sa sačuvanim hrvatskim glagoljskim tekstovima također vrijedi i za pasuse koji u Praškom pergamentskom listu B prethode službi svetoga Vida. U prvom stupcu završava se molitva svetoga Barnabe poslije koje slijedi molitva četvorici mučenika: Bazilidu, Cirinu, Naboru i Nazaru. Međutim u Praškom tekstu ništa se ne govori o svetom Antoniju, iako u hrvatskim brevijarima njegova služba prethodi službi svetoga Vida. Osim toga, služba svetoga Vida, koja se nalazi u hrvatskim brevijarima na jugu, nema tekstološki ništa zajedničko sa službom svetoga Vida u praškom tekstu. Hrvatska služba je zasnovana na potpuno drugoj verziji života svetoga Vida i očevitno pripada drugoj legendarnoj tradiciji.

Ovdje je važno istaknuti da neki pasusi u Praškoj glagoljskoj službi svetoga Vida imaju dosljednu paralelu u latinskim brevijarima koji su se upotrebljavali u Češkoj u srednjem vijeku. Ovo važi ne samo za uvodnu molitvu za koju je, kako smo već spomenuli, Vajs našao paralelu u latinskom brevijaru iz Chotěšova, nego i za neka mjesta u kojima se praški glagoljski tekst poklapa sa ćirilskim tekstom u *Uspenskom zborniku*. U latinskom brevijaru iz XII/XIII. vijeka iz praškog samostana benediktinki kod svetoga Jurja, Vašica je našao lekcije koje odgovaraju i praškomu glagoljskom i ruskom ćirilskom tekstu:²²

U = Uspenski zbornik — XII v.

P = Praški glagoljski fragment
XIV v.

Brevijar praških benediktinki
XII/XIII v.

U: БЛАЖЕНЪИ ЖЕ ВИТЬ

P: B(la)ž(e)ni že vitъ

Sanctus Uitus

U: ЧИСТЪ СЪ ДУХА СЪГО

P: pl'nъ d(u)ha s(ve)ta

securus et spiritu sancto plenus

U: НЕ ТРЕПЕЦА НИ БОГАС

P: ne boeć' se ni trepěće

non trepidans neque timens

U: ЗНАМЕНИЕ СЪТВОРЪ ХВО СНА БЖИИ

P: prekrižъ usta

signaculo Christi facto filii dei

²² Josef Vašica, *Staroslavenska legenda o sv. Vítu*, *Slovanské studie* (Praha, 1948), s. 159—163.

U = Uspenski zbornik — XII v.
P = Praški glagoljski fragment
XIV v.

U: ОТВѢДЪ ОУСТА СВОЯ ГЛА

P: r(e)če

U: азъ тѣщюу каменню

P: Azъ tš̅cu kameniju

U: НИКОЛИ ЖЕ НЕ ПОВИНОУ СЯ

P: ne poklonju se nikoliže

U: нѣ имамъ бѣ

P: nъ imamъ b(og)ъ ž(i)vi

U: ѿмноу же послѣжити дша моя

P: em(u)že posl(u)žitъ d(u)ša moē

U: оузырѣвъ же си оцъ юго

P: Tъgda o(t)съ ego

U: възпи гласъ величюмъ

P: vskliknu gl(a)s(o)mъ v(e)liemъ

U: вѣда ближикъ своа

P: g(lagole)

U: плачѣте сѧ съ мною

P: plačete se съ mnoju priēt(e)li moi

U: нинѣ же ѿдиночадъи снъ мой

вижю погъмбающъ

P: êko edieočedi s(i)nъ moi pred'

očima moima viždju gibnušъ

U:

P: Vit že r(e)če ne pogibnu

U: аще могу въ снѣмъ правдѣнъицъ

P: ašče v snъmъ pr(a)v(ъ)dniъ

U: вѣннѣти

P: vniđu

Brevijar praških benediktinki
XII/XIII v.

aperiens os suum dixit

Ego sculptibus et lapidibus

sacrificare nunquam consentio

sed habeo dominum in celis

cui seruit anima mea

Tunc ylas pater eius hec audiens

exclamavit uoce magna

dicens

plangite amici mei una mecum

quia uideo perire filium meum

unicum

Ego non pereo

sed nunc spero in congregatione

iustorum

introire

Kako vidimo, upoređenje ovih tekstova pokazuje da na nekim mjestima latinskom tekstu iz samostana praških benediktinki točnije odgovara ćirilski verzija iz *Uspenskog zbornika*, dok je na drugim mjestima latinskom tekstu bliži Praški glagoljski tekst. To se najbolje očituje u *ego non pereo* što je u glagoljskom fragmentu prevedeno kao *ne pogibnu*, dok je u ćirilskom tekstu ova fraza ispuštena i time je tekst okrnjen. Pomoću latinske fraze *securus et spiritu sancto plenus* mogla bi se objasniti u ćirilskoj verziji okrnjena fraza *чистъ съ дха стго*; u ovom slučaju u originalnom tekstu možda je bilo *istъ i plъnъ duha svęta*. Ali ako prihvatimo da je originalni crkvenoslavenski prijevod bio pisan glagoljicom, onda se ova okrnjena fraza

u ćirilskom *Uspenskom zborniku* može objasniti ćinjenicom da je prepisivać na ćirilicu pogrešno interpretirao glagoljsko **Ѣ** (i u *istv*) kao **Ѣ** (tj. *čstv*) i time pokvario ostatak fraze. Usprkos nekim razlikama, paralela ćirilskog i glagoljskog teksta sa latinskim tekstom toliko je oćita da ju je potpuno nemoguće interpretirati kao rezultat dvaju razlićitih prijevoda s latinskog.

Iako jedan dio latinskog teksta u brevijaru praških benediktinki odgovara samo ćirilskoj verziji u *Uspenskom zborniku* a ne Praškoj glagoljskoj verziji, mogli bismo zaključiti da je pisar Praškog glagoljskog teksta ispustio neke dijelove iz crkvenoslavenske matice ili da je prepisao crkvenoslavenski tekst koji je netko drugi prije njega skratio. Djelimićnu paralelu *Uspenskom zborniku* Vašica je našao ne samo u brevijaru praških benediktinki iz XII/XIII. vijeka (sign. VI E 13) nego je jedan dio također našao u brevijaru češke oblasti iz XIV. vijeka (sign. VI E 4a). Na osnovi ovih nalaza došao je do zaključka da »se v české církevní provincii uživalo v officiu sv. Víta stejné recense latinské legendy, jaká je též základem staroslovanského překladu v uspenském sborníku, takže tím Sobolevského jazykový důkaz o jeho českém původu nabývá nového potvrzení i v liturgické tradici«. ²³

3.

U svojoj sveobuhvatnoj studiji »Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika« Josip Hamm je iznio mišljenje da je žitije svetoga Vida »moglo dospjeti na jug onako kako su dospjeli onamo i neki spisi Husovi«. ²⁴ Ali ovo mišljenje i do danas ostaje teorija bez ikakvih konkrećnih dokaza. Legenda o svetom Vidu koja je potpuno saćuvana u ćirilskom *Uspenskom zborniku* i djelomićno u Praškom glagoljskom tekstu nema nikakve paralele ni u jednom glagoljskom spomeniku na hrvatskom jugu. Ona legenda o svetom Vidu koja je saćuvana u hrvatskim brevijarima iz XIV/XV. stoljeća potpuno je drugog tipa. Izgleda da je ona bila prevedena u Hrvatskoj direkćno iz latinske verzije koja je bila vrlo popularna na jugu Evrope i koja je između ostalog posluživla kao predložak velikom latinskom brevijaru štampanom u Mlecima g. 1521. S obzirom na to da je hrvatski tip glagoljske služivbe svetoga Vida saćuvan u *Pašmanskome brevijaru* »iz

²³ Ibid. s. 161.

²⁴ Josip Hamm, op. cit. s. 47.

sred. XIV. v.«²⁵ i u *Vatikanskom Ill.6* iz g. 1379, nema sumnje da je hrvatski tip glagoljske legende svetoga Vida bio poznat na jugu prije dolaska Husovih spisa. Izgleda da je hrvatski prijevod nastao kada se normalizirao hrvatski glagoljski brevijar po rimskom obredu. U ovom razdoblju je bio preveden čitav niz službi raznih svetaca. Ne možemo isključiti mogućnost da je hrvatski tip službe, koji možemo nazvati *Drugom crkvenoslavenskom legendom svetoga Vida*, bio uključen u one brevijare koje su hrvatski glagoljaši donijeli s juga u Češku. Dakle *Druga legenda svetoga Vida* mogla je dospjeti s juga na sjever, a ne obrnuto. Možda su glagoljaši u Češkoj zamijenili hrvatski tip *Prvom crkvenoslavenskom legendom svetoga Vida*, tj. ovom verzijom koja je sačuvana u *Uspenskom zborniku* i koja je, kako izgleda, bolje odgovarala legendarnoj tradiciji u Češkoj. Ovom zamjenom bi se moglo objasniti zašto služba svetomu Vidu u Praškom glagoljskom tekstu nema tekstološki ništa zajedničko sa hrvatskim tipom, iako većina ostalih pasusa u Praškom glagoljskom tekstu odgovara hrvatskim brevijarima iz XIV/XV. stoljeća.

Hrvatski tip službe svetoga Vida, tj. *Druga crkvenoslavenska legenda svetoga Vida*, najpotpunije je sačuvana u brevijaru poznatom kao *Vatikanski Ill. 6* iz g. 1379. Ovoj verziji gotovo potpuno odgovara tekst u *Pašmanskom brevijaru* (Pm), u *Ljubljanskom* (Lj), *Vatikanskom Vaticano* — Slavo 19 (Sl 19) i *Drugom novljanskom* (N2).

Vatikanski Ill 6*

*Brevijar štampan u Mlecima
g. 1521.*

118d28	N(a) d(ь)нъ s(ve)toju m(u)č(eni)ku v(i)da i m(e)nd(o)sta i (d)r(u)žini eju. Or(a)c(iê). ²⁶ Dai cr(ь)k(ь)vě ²⁷ tvoei pr osimъ ²⁸ g(ospod)i hodotajućimъ ²⁹ s(ve)ti mъ tvoimъ v(i)du i m(e)ndostu ³⁰ i krstan'cii ³¹ grdě ne mudriti. na t(e)bě ugodnoju směroju ³³ prosp ěti ³⁴ da zlaê ³⁵ prezreće ³⁶ êže dob'	In sanctorum marty(rum). Viti Modesti atque Crescentie. Or(ati)o. Da ecclesie tue q(uaesumu)s d(omi)ne sanctis tuis vito et modesto atque crescentie intercedentibus sup(er)be non sapere: sed tibi placita humilitate proficere: ut proterva discipiens:
--------	--	---

²⁵ Josip Ham, Starohrvatski prijevod »Pjesme nad pjesmama«, Slovo 6—8, Zagreb 1957, str. 201.

* Varijante drugih tekstova v. u notama 26—276 na str. 94—95.

119a1 ra³⁷ sut³⁸ čistoju³⁹ ljubviju⁴⁰
 svrši
 li⁴¹ bi. G(ospode)mъ n(a)š(i)mъ⁴²
 is(u)h(rъst)omъ s(i)n(o)mъ.⁴³
 Čte(nie).

quecunq̄ue
 matura sunt libera exerceat
 charitate.

Lectio I.

V(ъ) Sicilii⁴⁴ b(la)ž(e)ni⁴⁵ vidъ⁴⁶
 v'⁴⁷ otro
 častvě⁴⁸ vrstě⁴⁹. silami⁵⁰ zrě
 5 lъ⁵¹ pr(ъ)voe⁵² ot o(т)ca svoego
 s(ve)tonahab'
 nika⁵³. poganina im(e)n(e)mъ
 ilažaē⁵⁴ ot
 čtovaniē b(o)gi⁵⁵ ego otstuplъ
 kuš
 anъ⁵⁷ bē. i potomъ ot valeriēna
 sudi
 e⁵⁸ v'⁵⁹ okovahъ⁶⁰ prebis(т)ъ.⁶¹
 Čt(e)ni(e).⁶² I ottudu
 10 povraćenъ⁶³ o(т)cu. o(т)c'⁶⁴ že
 ego m(u)kami⁶⁵ um
 učiti⁶⁶ pouš'evaše.⁶⁷
 Nauč(e)niemъ⁶⁸
 anĵ(e)l(ъ)skimъ⁶⁹ v'šadъ⁷⁰ v'⁷¹
 plavъ⁷². dr'
 žeću⁷³ š⁷⁴ nimъ⁷⁵ mendostu⁶⁷ i
 krstenc
 ii⁷⁷ krmitela⁷⁸ ego. I v'⁷⁹
 agritans⁸⁰
 15 ku z(e)mlju pridoše. Čte(nie).⁸¹ I
 prebiva
 juće⁸² běhu poli rěku⁸³ ēže
 gl(agole)t(ъ)⁸⁴ se.
 šilorъ⁸⁵ rabotajuće g(ospode)vě.⁸⁶
 Ljudi že
 strani⁸⁷ toe⁸⁸ mnoga slišeće. ot
 dēm
 unъ⁸⁹ svojihъ⁹⁰ ēže isp(o)v(ě)dahu
 onihъ⁹¹ pr
 20 ihoēhu⁹² k⁹³ v(i)du.⁹⁴ i slišeće ot

Apud sicilia(m) b(ea)tus vitus in
 puerili etate virtutibus maturus
 p(ri)mu(m) a patre suo sacrilego
 hyla:
 ut a cultura dei recederet
 te(n)tatus
 est: deinde a valeriano iudice
 cathomis cesus: in confesione
 permansit.
 Inde redditus patri: cum penis
 illu(m)
 affligere pater meditaretur:
 monitu
 angelico navim co(n)scedens:
 comitantibus secum modesto et
 cresce(n)tia nutritoribus eius:
 ad tonagritanu(m) territoriu(m)
 devenit.

Lec.II.

Commorati sunt autem iuxta
 fluvium(m)
 qui dicit(ur) siler: d(omi)no
 servie(n)tes.
 Populus aute(m) universe
 regio(n)is
 illius audientes demo(n)ia
 ipsoru(m)
 sanctitate(m) confitentia:
 veniebant ad

nihъ životna⁹⁵ obračahu se k'⁹⁶
 g(ospod)u is(u)h(rъst)u.

 Čte(nie).⁹⁷ V⁹⁸ dni⁹⁹ že oni s(i)нъ
 c(ěsa)ra děokli
 ciěna¹⁰⁰ trujaše¹⁰¹ se ot d(u)ha¹⁰²
 nečis
 tago¹⁰³ r(e)ki¹⁰⁴. Dokole¹⁰⁵ ne
 pridetъ v(i)дъ¹⁰⁶
 25 ne izidu. Děokliciěn¹⁰⁷ že
 r(e)če¹⁰⁸ ka
 dě¹⁰⁹ možemъ ego¹¹⁰ obrěsti¹¹¹.
 Děmun¹¹² že
 r(e)če¹¹³ v(ъ)¹¹⁴ z(e)mli
 toinagritnscěi.¹¹⁵ Čte(nie)¹¹⁶
 T(ъ)gda¹¹⁷ děkliciěnъ¹¹⁸ posla¹¹⁹
 s(ъ) po[spě]š
 eniemъ¹²⁰ iže¹²¹ i¹²² priveduť.¹²³
 Obrět'
 30 še¹²⁴ že b(la)ž(e)n(a)go¹²⁵ vida.
 s'¹²⁶ svoima kr
 mitelema¹²⁷ i privedoše i¹²⁸ k'¹²⁹
 dě
 okliciěnu¹³⁰ I s(i)нъ
 děokliciěnъ¹³¹
 iscelenъ bis(ъ).¹³² Děokliciěn¹³³
 že¹³⁴ nuj
 aše¹³⁵ požrěti idolomъ.¹³⁶ mnogi
 119b1 e dari obětue imъ¹³⁷ da nečist
 imъ¹³⁸ idolomъ¹³⁹ b(og)ъ¹⁴⁰ ihъ
 pristali¹⁴¹ b
 i¹⁴². Sr(ъdъ)ca¹⁴³ že¹⁴⁴ ihъ¹⁴⁵ ot¹⁴⁶
 dobrihъ¹⁴⁷ preměni
 ti ne vzmogъ.¹⁴⁸ uzami
 želěz[ъ]n]im
 5 i¹⁴⁹ svezani. i v tam(ъ)n(i)ci¹⁵⁰
 zatvori
 ti p(o)v(e)lě kupno v(i)da i

illos: et audientes verba vite ab
 eis:
 co(n)vertebant(ur) ad d(omi(n)um
 iesum
 christum.

In illis diebus filius diocletiani
 imperatoris: vexabat(ur) a
 sp(irit)u(m) (sic!)
 immu(n)do dicens. Nisi venerit
 vitus:
 non exibo. Diocletianus dixit. Et
 ubi
 eum possumus invenire. Demon
 dixit:

In territorio tonagritano.
 Tu(n)c diocletianus misit cum
 festi-
 natione qui eum adducerent.

Lectio tertia
 Inventus aute(m) b(ea)tus vitus
 simul
 cum suis nutritoribus: ad
 diocletianum
 adducit(ur): et filius eius
 o(rati)one
 illius curatur. Sed cu(m) ei
 impius impe-
 rator suaderet: multis donis et
 p(ro)missis ut cultura(m) dijs
 impe(n)-
 deret:
 eius(que) a(n)i(m)um de bono
 p(ro)posi-
 to movere no(n) posset:
 artissmis
 vinculis ferreis astrictu(m): in
 car-
 cerem teterrimum includi
 iussit: cum
 quo pariter modestus et

m(e)ndosta¹⁵¹ i k'
 rstěnciju.¹⁵² i tuděe stoećimъ
 oh(rъst)¹⁵³
 ljudemъ v rimifitriatri doved
 oše. Čt(enie).¹⁵⁴ I egda
 10 r(e)če¹⁵⁷ b(la)ž(e)ni v(i)dъ¹⁵⁸ k'¹⁵⁹
 men'dostu¹⁶⁰ o(ť)cu¹⁶¹ s'
 voemu.¹⁶² krěpkimъ
 sr(ъdъ)cemъ¹⁶⁴ budi ne
 boe¹⁶⁵ se se približajut¹⁶⁶ se
 k(o)n(ъ)ci¹⁶⁷ n(a)ši.
 Děokliciēn¹⁶⁸ že nujaše¹⁶⁹ e.¹⁷⁰
 da po
 žrutъ.¹⁷¹ B(la)ž(e)ni že¹⁷² vidъ¹⁷³
 15 r(e)če. H(rъst)a g(ospod)a i
 mamъ¹⁷⁴ emu¹⁷⁵ požiraemъ¹⁷⁶
 žrtvu.¹⁷⁷ T(ъ)g
 da¹⁷⁸ děokliciēnъ p(o)v(e)lē smoli
 i o
 lova i pakla.¹⁷⁹ v¹⁸⁰ kotlě¹⁸¹ razva
 riti¹⁸² i v(ъ)vrěci¹⁸³ e. Iděže
 s(ve)ti m(u)č(e)n(i)ci¹⁸⁴
 po srědě.¹⁸⁵ trihъ¹⁸⁶ otrokъ
 20 p(ě)s(ъ)nъ¹⁸⁷ poěhu
 b(og)u.¹⁸⁸ i izidoše nevrějeni.¹⁸⁹
 Čt(enie)¹⁹⁰.
 Potom¹⁹¹ že c(ěsa)rъ pov(e)lē¹⁹²
 l(ъ)va¹⁹³ pustiti¹⁹⁴
 preljuta.¹⁹⁵ iže¹⁹⁶ prišadъ¹⁹⁷
 abee(!)¹⁹⁸ k noga
 ma¹⁹⁹ ihъ.²⁰⁰ ězikomъ²⁰¹ svoimъ²⁰²
 muč(e)n(i)kom'
 poče lizati.²⁰³ I v(ъ) k(o)n(ъ)cb²⁰⁴
 premožēnъ²⁰⁵ o v'
 25 semъ²⁰⁶ s'krvni(!)²⁰⁷ c(ěsa)rъ. i
 vkupъ²⁰⁸ množistvo(!)²⁰⁹
 ljudi v(i)d(ě)v(ъ)še²¹⁰ čudesa.²¹¹
 i²¹² čudesi

crescentia
 duceba(n)tur. Deinde
 circu(m)stante
 populo: in amphitheatrum
 inducuntur.
 Et cum introducti fuissent: ait
 beatus
 vitus ad modestu(m) patrem
 suu(m).
 Forti animo esto: ne timeas ecce
 appropinquabit corona nostra.
 Lestio quarta
 Diocletianus autem persuadebat
 eis
 ut sacrificarent. Vitus dixit.
 Christum dominum habemus: et
 ei sacri-
 ficamus. Tu(n)c Diocletianus in
 ollam
 resina et pice succensam: et
 plumbo so-
 luto fervefacta(m): ipsos iactari
 p(rae)cepit. Ubi sancti martyres
 psallentes in modu(m) triu(m)
 pueroru(m)
 hymnu(m) d(omi)no dicebant: et
 egressi
 sunt vultu illeso.
 Post hec imperator iussit eis
 dimitti
 leone(m) ferocissimum. Qui mox
 ad
 pedes eoru(m) cecidit: et lingua
 sua
 pedes martyrum lingere cepit.
 Lectio
 quinta. Ad ultimu(m) victus
 sacrilegus
 i(m)perator: simul et vide(n)s
 multi-

Druga crkvenoslavenska legenda svetoga Vida sačuvana je samo kao služba i možda nikad nije postojala u drugom obliku. Izgleda da je predložak bio kratki latinski oficij rimskog brevijara. Zanimljivo je da uvodna molitva hrvatske glagoljske službe ima latinsku paralelu sačuvanu u najstarijem latinskom brevijaru tipičnom za zagrebačku biskupiju u tzv. brevijaru *Ecclesiae Cathedralis Zagrebiensis* MR 67 pisanom oko g. 1290, kao i u zagrebačkom brevijaru MR 104 iz XIV/XV. vijeka. Crkvenoslavenski prijevod ove molitve ne dolazi samo u hrvatskim glagoljskim brevijarima, već je također sačuvan u jednom od najstarijih hrvatskih misala, u *Misalu vatikanskom* 4 kao i u *Misalu kneza Novaka* iz godine 1368. Zanimljivo je da se oblik Mendost za latinsko Modestus, koji je tipičan za hrvatske glagoljske spomenike, također upotrebljava u srpskom ćirilskom *Miroslavljevu evanđelju* s konca XII vijeka u obliku МЕНДОСТА. Međutim u *Miroslavljevu evanđelju* nalazi se oblik VIT isto kao i u drugim srpskim srednjevjekovnim tekstovima. S oblikom Mendosta možda je u vezi i oblik МЕДСТА u kalendaru *Ostromirova evanđelja* iz godine 1056—57, koji je najstariji datirani spomenik crkvenoslavenske književnosti kod istočnih Slavena. Međutim u istočnoslavenskim tekstovima se normalno upotrebljavaju oblici sa osnovom VIT- koji su također zajednički svim zapadnim Slavenima. Kolebanje između oblika sa osnovama VID- i VIT- postoji samo u praškom glagoljskom tekstu, i to svjedoči da je u prepisivanju došlo do konflikta između dvije tradicije.

4.

U svojoj studiji o crkvenoslavenskoj legendi o svetom Vidu Josip Vašica je prorekao da će se intenzivnim naučnim istraživanjem latinskih liturgijskih spomenika jednog dana pronaći kompletan latinski predložak cijele legende svetoga Vida sačuvane u ćirilskom *Uspenskom zborniku* i djelomično u praškom glagoljskom tekstu. Njegova nada se ispunila. U jednom od najstarijih tekstova zagrebačke metropolitanske knjižnice, tj. u *Pasionalu* pisanom karolinom u X. ili XI. vijeku, našao sam latinsku legendu koja skoro idealno odgovara crkvenoslavenskomu tekstu *Prve crkvenoslavenske legende svetoga Vida* u njezinoj dugoj verziji sačuvanoj u *Uspenskom zborniku*. Crkvenoslavenska odstupanja od latinskog teksta su minimalna. Jakov Stipišić, poznati suvremeni stručnjak za latinsku paleografiju, stavlja zagrebački *Pasional* u grupu karo-

linških kodeksa koje je možda sa sobom donio sa sjevera prvi zagrebački biskup Duh. »Posebnu skupinu karolinških kodeksa« — piše Stipišić — »čine rukopisi iz zagrebačke Metropolitane. Nije isključeno da je one najstarije donio sa sobom iz Ugarske prvi zagrebački biskup Duh prilikom osnutka biskupije 1094. Njoj je pripadala i glasovita *Radonova Biblija* s početka 9. st. koja se danas nalazi u Nacionalnoj knjižnici u Beču... Od ostalih spominjemo: *Passionale martyrum* iz 10. st.,...« (J. Stipišić, Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Zagreb 1972, 87).

Međutim nema potpune suglasnosti u vezi sa datiranjem i migracijom ovoga *Pasionala*. Dragutin Kniewald je prihvatio mišljenje profesora Barade da je *Pasional* bio napisan u drugoj polovini XI. stoljeća u gornjoj Italiji. Na osnovi nekoliko folija iz potpuno drugog kodeksa, pisanog beneventanom i uvezanog zajedno sa zagrebačkim *Pasionalom*, Kniewald zaključuje da je *Pasional* došao u Zagreb preko Splita (v. Croatia sacra, 19 (1940), s. 104—107.).

Općenito uzevši, više od devedeset posto crkvenoslavenskog teksta u *Uspenskom zborniku* točno odgovara latinskoj legendi zagrebačkog *Pasionala*. Nekoliko malih odstupanja dobiva važnost time što je u nekim od ovih slučajeva crkvenoslavenski tekst bliži latinskom brevijaru praških benediktinki iz XII/XIII. vijeka, iako praški latinski tekst odgovara samo jednoj petini zagrebačkog *Pasionala*. Legenda svetoga Vida u zagrebačkom *Pasionalu* ima 468 redaka, dok latinski tekst legende u brevijaru praških benediktinki ima samo 103 retka. Međutim praški latinski tekst ima u samom početku nekoliko fraza kojih nema u tekstu zagrebačkog *Pasionala* a tih nekoliko fraza je prevedeno u crkvenoslavenskoj verziji sačuvanoj u *Uspenskom zborniku*:

Zagrebački <i>Pasional</i>	Brevijar praških benediktinki	Uspenski zbornik
timens d(ominu)m celi et terre die ac nocte dep(re)cans d(ominu)m	timens d(ominu)m celi et terre die ac nocte dep(re)cans d(ominu)m	БѢ БОГАСА БА НЕСЕ И ЗЕМЛІА ДНЬ И НОЦЬ МОЛА ГА
et convertes animas non credentium	et convertes animas non credentium	И ОБРАЦАТА ДША НЕВѢРЬНИХЪ

Iz ovog upoređenja slijedi da je crkvenoslavenski prevodilac imao kao predložak latinski tekst kojemu je mjestimično bliži tekst u brevijaru praških benediktinki nego tekst zagrebačkog *Pasionala*. Drugim riječima, tekst legende svetoga Vida u Zagrebačkom *Pasio-*

nalu nije mogao biti direktni predložak crkvenoslavenskom prijevodu, iako mu je vrlo blizak. Do sličnog zaključka se također može doći u vezi s pasusom o poganskim bogovima kojima su u latinskoj verziji brevijara praških benediktinki data imena. Međutim u zagrebačkom *Pasionalu* ova imena poganskih bogova su ispuštena i vidi se da je početak ovog pasusa prekrizhen:

Zagrebački Pasional

Cui respondens beatus uitus dixit.
Quibus diis iubes me sacrificare.

- ( )
- ( )
- ( )
- ( )

Uspenski sbornik 124g8

рече же юмоу ст҃ъиъи витѣ
котоуриинѣ бл҃гѣ инѣ велиши слоужити
отвѣща же емоу оцѣ юго иласни и рече
не вѣси ли соущиниѣ б҃го
оунована, ароуѣана, еръкоулѣ,
и иннѣ, еръвалѣ инѣже
кнази повинуются

Brevijar praških benediktinki

Cui s(anctu)s Uitus respondit dicens
Quibus diis iubes me scrificare pater
Nescis deos immortales esse
iovem. marte(m). arpam. herculem.
iunone(m). et mineruam. quib(us)
principes subditi sunt.

Praški glagoljski fragment Bb21

B(la)ž(e)ni že vitѣ o(tъ)cu r(e)če
kimъ b(ogo)mъ veliši mi povinuti se.
O(tъ)съ že emu r(e)če.
Ne vēse li m(i)l(o)st(i)vihъ b(o)g(o)vъ
arkula i juvĕĕ.
imže
c(ĕsa)ri povinujut' se

Dakle u ovom slučaju i crkvenoslavenski prijevod u ćirilskom *Uspenskom zborniku* i u praškom glagoljskom tekstu više odgovara latinskom brevijaru praških benediktinki nego zagrebačkom *Pasionalu*, što nikako ne umanjuje vrijednost zagrebačkog latinskog teksta za historiju zapadne varijante crkvenoslavenskog jezika.

Iako je datiranje i migracija zagrebačkog *Pasionala* otvoreno pitanje, latinski tekst legende potpuno potvrđuje teoriju Sobolevskog, tj. da je crkvenoslavenska legenda o svetom Vidu u Uspenskom zborniku gotovo bukvalan prijevod iz latinskog. Tako je jedan od najvažnijih spomenika rane književnosti istočnih Slavena sada još više i još egzaktnije povezan sa latinskom književnošću evropskog zapada. Međutim, to još nije dokaz hipoteze Sobolevskoga da je *Prva crkvenoslavenska legenda o svetom Vidu* bila prevedena sa latinskog već u velikomoravskom razdoblju u devetom stoljeću. Veća je mogućnost da je prijevod nastao u Češkoj u X. ili XI. stoljeću i da je latinski izvor bio nešto stariji od zagrebačkog *Pasionala* ili da je predstavljao nešto stariji tekstološki ogranak.

²⁶ Pm: N' sth mč'k' vida i men'dosta i krstncie, Lj: N sthъ vida i mendsta i prč. orc, Sl. 19: N sthъ vida i prčhъ mč'k', N2: Nъ sth vida i mondsta. — Zbog pojednostavljenja zanemarujem znakove kraćenja.

²⁷ Pm: crkvi. ²⁸ Lj / Sl 19: mlte. ²⁹ Pm: hodatajućim', Sl 19: hodatajućimъ N2: hodatajućemъ. ³⁰ Pm / Lj: mendostu, Sl 19: mondestu, N2: mon'dostu. ³¹ Pm: kr'stancii, N2: kr'sten'cii. ³² Pm / Sl 19: tebē. ³³ Pm: ugodnu smēroju, Lj: ugod'noju s'mēroju. ³⁴ Sl 19: pros'pēti. N2: služboju pros'pēti. ³⁵ Sl 19: zalaē. nša, N2: zalaē ³⁶ Pm / Sl 19: prezreći, N2: prēzreće. ³⁷ Pm: dobraē, Lj/N2: dobra, Sl 19: prava i dobra. ³⁸ Pm: suť, ³⁹ Sl 19: svobodnoju, N2: čis'timi. ⁴⁰ Lj: misliju, N2: misal'mi. ⁴¹ Pm: svr'sala, Sl. 19/N2: svršala. ⁴² Pm: gm nšm. Lj/Sl 19/N2: om. ⁴³ Pm/Lj/Sl 19 /N2: om. ⁴⁴ Pm/Sl 19: U sicilie. ⁴⁵ N2: sti. ⁴⁶ Pm: vid' ⁴⁷ Sl 19: v, N2: vъ. ⁴⁸ Lj/Sl 19: otročstvē, Pm/N2: otročstvъ. ⁴⁹ Pm: vr'sti, Lj: vr'sti, Sl 19: vrsstē, N2: v'rsti. ⁵⁰ Sl 19: zreľ silami. ⁵¹ Pm: silami zrēľ. ⁵² Lj/N2: pr'voe. ⁵³ Pm/Lj/N2: stonahabnika. ⁵⁴ Pm: imenem' ilaziē, Lj/N2: imenemъ ilaziē, Sl 19: imm' ilaziē ⁵⁵ Lj: bogi. ⁵⁶ Pm: otstupъľ. Lj/Sl 19/N2: otstupalъ. ⁵⁷ Pm: kušan' ⁵⁸ Pm: valeriēna sud'e, N2: valeriēna sudiē, Sl 19 avrēliēna sudiē, ⁵⁹ Pm: v', Sl 19/N2: vъ. ⁶⁰ Pm: okovah'. ⁶¹ Pm/Sl 19: prebistъ. ⁶² Pm: čte, Lj: čtem. Sl 19: čti, N2: tiže. čt. ⁶³ Pm: vraćen', Lj/Sl 19/N2: vraćenъ. ⁶⁴ Pm/Lj/Sl 19/N2: ocy. ⁶⁵ Pm/Lj/N2: mukami. ⁶⁶ Pm/Sl 19: umčiti. ⁶⁷ Pm: poušćevaše se, Lj/N2: poučevaše se, Sl 19: i poušćevše se. ⁶⁸ Pm/Lj/N2: naučeniemъ, Sl: 19 na naučniemъ. ⁶⁹ Pm: anjlskim', N2: an'j'lskimъ. ⁷⁰ Pm: všad', N2/Sl 19: všadъ. ⁷¹ Lj/Sl 19: v'. ⁷² Pm: plav'. ⁷³ Pm/N2: držeću, Lj/Sl 19: družecъ. ⁷⁴ Lj/N2: š'. ⁷⁵ Pm: nim'. ⁷⁶ Pm/Lj/N2: men'dostu, Sl 19: mondestu. ⁷⁷ Pm: kr'stn'cii, Lj: kr'stan'cii, Sl 19: krstancii, N2: kr'sten'cii. ⁷⁸ Pm: kr'mitela, N2/Lj: kr'mitelema, Sl 19: krmitlema. ⁷⁹ N2: vъ. ⁸⁰ Pm: agrit'n'skuju, Lj: agritan'sku. ⁸¹ Lj: čtn, Sl 19: čti. ⁸² Pm: prebivahu. ⁸³ Pm/N2: riku. ⁸⁴ Pm/Lj: glet'. ⁸⁵ Pm: šiloriē. ⁸⁶ Pm/Lj/Sl 19/N2: gvē rabotajuće. ⁸⁷ Sl 19: s'trani. ⁸⁸ Sl 19: tožde. ⁸⁹ Pm: dēmun'. ⁹⁰ Sl 19: s'voiъh. ⁹¹ Lj: oni, Sl 19: ot nihъ. ⁹² Pm/Sl 19/N2: prihoždahu. ⁹³ Lj: k'. ⁹⁴ Pm/Lj/Sl 19/N2: vidu. ⁹⁵ Pm: i slišeće ssa žvotna ot nih', Lj: i slišeće ssa život'na ot nihъ, Sl 19: slišeće ssa žvotna ot nihъ, N2: i slišeće ssaž životna ot nihъ. ⁹⁶ N2: kъ. ⁹⁷ Pm: tže. čte, Lj: čtnie, Sl 19: čt, N2: om. ⁹⁸ Lj/Sl 19/N2: vъ. ⁹⁹ Lj/N2: d'ni. ¹⁰⁰ N2: dēok'liciēna, Sl 19: deokliciēna. ¹⁰¹ Pm/Sl 19/N2: truždaše. ¹⁰² Sl 19: duha. ¹⁰³ Lj: nečistivago, N2: nečistvago. ¹⁰⁴ Lj/Sl 19: reki. ¹⁰⁵ Pm/Lj/N2: dokolē, Sl 19: doklē. ¹⁰⁶ Pm: vid', Lj/Sl 19/N2: vidъ. ¹⁰⁷ Sl 19: deokliciēn', Lj/N2: dēokliciēn'. Pm: re, Sl 19: reče. ¹⁰⁹ Sl 19: kdē ¹¹⁰ Pm: ego možem', Lj: ego možemo, N2: ego vžmožemъ(!). ¹¹¹ Sl 19: obrēsti, N2: obresti. ¹¹² Lj/N2: dēmun'. ¹¹³ Pm: re, ¹¹⁴ Lj: v'. ¹¹⁵ Pm: togritan'scēi, Lj: tunagritan'scē, Sl 19: tunъg'ritan'scēi, N2: agritan'scēi. ¹¹⁶ Pm: tže gi čt, Lj: čten, Sl 19/N2: om. ¹¹⁷ Pm/N2: tьgda, Sl 19: tagda. ¹¹⁸ Pm: dēokliciēn', Lj/N2: dēokliciēnъ, Sl 19: deokliciēnъ. ¹¹⁹ Sl 19: pos'la. ¹²⁰ Pm: pospēšeniem', Lj: prošniemъ, Sl 19: pospēšeniemъ, N2: pospešeniemъ. ¹²¹ Lj: ki, Sl 19: da. ¹²² Pm/Lj/Sl 19/N2: ego. ¹²³ Lj: privedut'. ¹²⁴ Lj: obrētše, N2: obret'še. ¹²⁵ Pm/Sl 19: bžnago. ¹²⁶ N2: sъ. ¹²⁷ Lj: kr'mitelema, N2: kr'mitlema. ¹²⁸ Lj/N2: i privedoše e. Sl 19: privedoše i. ¹²⁹ Pm/Sl 19/N2: k. ¹³⁰ Sl 19: deokliciēnu. ¹³¹ Pm: dēokliciēn', Sl 19: deokliciēnъ. ¹³² Pm: bsi iscēlen', Lj: is'cēlenъ bsi, Sl 19: is'cēlenъ bis'tъ, N2: bsi iscēlenъ. ¹³³ Sl 19: deokliciēnъ, N2: dēokliciēn', ¹³⁴ Lj: om ¹³⁵ Sl 19/N2: nuždaše. ¹³⁶ Pm: i idolom' požrēti, Lj: e idolomъ požrēti, Sl 19: i požrēti idolomъ, N2: e idolomъ požrēti. ¹³⁷ Pm/Sl 19/N2: om. ¹³⁸ Pm: nečistim. ¹³⁹ Pm/Lj/N2: dēlomъ, Sl 19: delomъ. ¹⁴⁰ Lj: bogi, Sl 19: bgi, N2: bgъ. ¹⁴¹ Pm: pristanet', Sl 19: pristal' bi. ¹⁴² Lj: čten, Sl 19: čti. ¹⁴³ Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁴⁴ /Lj Sl 19/N2: ego. ¹²³ Lj: privedut'. ¹²⁴ Lj: obrētše, N2: obret'še. ¹²⁵ Pm/Sl 19: dobrih' i pravih', Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁴⁸ Pm: preminiti ne vzmog', Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁴⁹ Pm: uzami želēznimi, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵⁰ Pm: svezani v tamnici, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵¹ Pm: zatvoriti. pvľ kupno vida i men'dosta, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵² Pm: i krstanciju, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵³ Pm: i tudēe stoecim'ohъ, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵⁴ Pm: ljudemъ vъ amfritriatri dovedoše. čte, Lj/Sl 19/N2: om. ¹⁵⁵ Pm/Lj/Sl 19/N2: dovedeni. ¹⁵⁶ Sl 19: biše. ¹⁵⁷ Pm: re. ¹⁵⁸ Pm: vid', Sl 19: vidъ. ¹⁵⁹ Pm/Sl 19: k. ¹⁶⁰ Pm: mendostu, Lj: men'dos'tu, Sl 19: mondestu, N2: mon'dostu. ¹⁶¹ Lj: om. ¹⁶² Pm/Sl 19/N2: svoemu, Lj: om. ¹⁶³ Lj: krēp'kimъ. ¹⁶⁴ Pm: srcm', Sl 19: srcmъ, N2: sr'cemъ. ¹⁶⁵ Pm/Lj/Sl 19: boi, N2: boite. ¹⁶⁶ Pm/Lj/Sl 19/N2: približajut'. ¹⁶⁷ Pm/Sl 19: vēnci, Lj/N2: vēn'ci. ¹⁶⁸ Pm/Lj/N2: dēokliciēn', Sl 19: deokliciēn.

¹⁰⁹Sl 19/N2: nuždaše. ¹⁷⁰N2: i. ¹⁷¹Pm/Lj/Sl 19: požrut'. ¹⁷²Lj: om. ¹⁷³Pm/N2: vid'. ¹⁷⁴Pm: imam', Lj/Sl 19/N2: imamo. ¹⁷⁵Pm/Lj/Sl 19/N2: i emu. ¹⁷⁶Pm: po-žiraem'. ¹⁷⁷Lj/N2: žr'tvu, Pm: žr'tvu. ti že gi pmlui čt. ¹⁷⁸Pm/N2: tьgda, Sl 19: tagda. ¹⁷⁹Pm: deokliciěnъ zapovědě smole i pьkla i olova, Lj: deokliciěnъ s'mole i pakla i olova povlě, Sl 19: zapvdě deokliciěnъ smoli i pkla i olova, N2: deokliciěnъ zapvdě smoli i pakla i olova (!). ¹⁸⁰Lj: v'. ¹⁸¹Lj/N2: kot'lě. ¹⁸²Lj: raz'variti. ¹⁸³Pm: v'vrěci, Lj/N2: v'vrěci, Sl 19: po srědě v'vrěci e. čti. ¹⁸⁴Pm/Sl 19: mčci, N2: mčn'ci. ¹⁸⁵N2: po srde. ¹⁸⁶Pm: tri, N2: trih', Sl 19: v'vrženi trihъ. ¹⁸⁷Pm/Lj/Sl 19/N2: pēs. ¹⁸⁸Sl 19: om. ¹⁸⁹Pm/Lj: veselece se nevrženi, Sl 19: nevrěni veselece se. N2: veselece se i izidoše nevrženi veselece se. ¹⁹⁰Lj: čten, Sl 19: om, N2: ti že. ¹⁹¹Lj/N2: potom'. ¹⁹²Pm: povelě ¹⁹³Pm/Lj: l'va, Sl 19: lava. ¹⁹⁴N2: pus'titi. ¹⁹⁵Pm: přeljuta. ¹⁹⁶Lj: om. ¹⁹⁷Pm: prišad'. ¹⁹⁸Pm/Lj/Sl 19/N2: abie. ¹⁹⁹Pm: pade k nogam', Sl 19: nogamъ, N2: pade k nogama. ²⁰⁰Pm: ih'. ²⁰¹Pm: i ězikom', Lj/N2: i ězikombъ. ²⁰²Pm: svoim', N2: svomъ (!) ²⁰³Pm: nogi mčкъ lizati poče, Lj: nogi mčnъ lizati poče, Sl 19: nogi ihъ lizati poče, N2: nogi poče lizati mčnikm'. ²⁰⁴Pm: knc, Sl 19: knc', N2: knъ. ²⁰⁵Pm: premožen' ²⁰⁶Pm: v' vsem, Lj: v' vsemъ, Sl 19: v' vsemъ, N2: v' vsmъ. ²⁰⁷Pm: stimi skvrn'ni, Lj: skvr'ni, Sl 19: stimi sk'vrn'ni, N2: stimi s'kvrn'i. ²⁰⁸Pm: vkup', Lj: v'kupъ, Sl 19: vkrъ. ²⁰⁹Pm: množ'tvo, Lj: množ'tvi, Sl 19/N2: množ'tvo. ²¹⁰Pm/Lj: viděv'še, Sl 19: om., N2: viděvše. ²¹¹Sl 19: om. ²¹²Sl 19: om. ²¹³Pm/Sl 19: biše, Lj: om. ²¹⁴Pm: k hu bu, Lj/N2: k' hu bu, Sl 19: k gu bu. ²¹⁵Lj: rēs'nomu, N2: rēs'nu. Služba sv. Vidu završava u Pm riječju obratiše se ²¹⁶Pm: povlě. ²¹⁷Lj: sohe ugotovati, Sl 19: сгъ sohi ugotoviti. ²¹⁸Sl 19/N2: rastegnuti. ²¹⁹Lj: čten, Sl 19: čti, N2: čte. ²²⁰Sl 19: bžie. ²²¹Lj/N2: mčnki, Sl 19: mčki. ²²²Lj/Sl 19: om. ²²³Lj/Sl 19/N2: slamahu. ²²⁴Lj: v'zapi, Sl 19: vzvpi, N2: vzapi. ²²⁵N2: kъ gvě, Sl 19: om. ²²⁶Lj/Sl 19: reki, N2: rki. ²²⁷N2: be nšъ. ²²⁸Sl 19: ni. ²²⁹Lj/Sl 19/N2: i abie. ²³⁰Sl 19: bistъ. ²³¹Pm: m'n'ie, N2: ml'nie. ²³²Sl 19: i blis'kanie, N2: i blis'kaniě. ²³³Sl 19: vli. ²³⁴Lj/Sl 19/N2: ěko. ²³⁵Lj: idol'ski, Sl 19: idol'skie, N2: idolskie. ²³⁶Lj/N2: pokriše. čte. ²³⁷N2: viděv. ²³⁸N2: om. ²³⁹N2: smetenie. ²⁴⁰Lj/Sl 19/N2: pristrašañ. ²⁴¹Sl 19: čti, Lj/N2: om. ²⁴²Lj: s'niđe, Sl 19/N2: snide. ²⁴³Lj: anjělbъ. ²⁴⁴N2/Lj: v'shiti. ²⁴⁵Lj/N2/Sl 19: i abie ²⁴⁶Lj: om. ²⁴⁷Lj: om., Sl 19: pri. ²⁴⁸Sl 19: rěcě, N2: ricě, Lj: om. ²⁴⁹Sl 19/N2: imenemъ, Lj: om. ²⁵⁰Sl 19: šilorii, N2: šilorъ, Lj: om. ²⁵¹Lj: om. ²⁵²Lj: om. ²⁵³Sl 19: pod, Lj: om. ²⁵⁴Lj: om. ²⁵⁵Sl 19: tagda, N2: tьg'da, Lj: om. ²⁵⁶N2: pomliše, Lj: om. ²⁵⁷N2: kъ, Lj: om. ²⁵⁸Lj: om. ²⁵⁹Lj: om. ²⁶⁰Lj: om. ²⁶¹Lj: om. ²⁶²Lj: om. ²⁶³Lj: om. ²⁶⁴Lj: om. ²⁶⁵Lj: om. ²⁶⁶Lj/N2: iz'dah'nuše, Sl 19: izdah'nuše. ²⁶⁷Lj/N2: floren'ciě, Sl 19: florenciě. ²⁶⁸N2: etra. ²⁶⁹Lj: častna žena, Sl 19: žena čast'naě, N2: čьst'naě žena. ²⁷⁰Lj: staě tělesa ihъ, Sl 19: čast'naě tlsa ihъ, N2: staě tělesa ihъ. ²⁷¹Lj: s'bra, N2: sbra, Sl 19: om. ²⁷²N2: i v mēs'tě, Sl 19: v mestě. ²⁷³N2/Sl 19: mariěnъ. ²⁷⁴Lj/N2: sь. ²⁷⁵N2: aramatami. ²⁷⁶N2: čьst'no.

Summary

TWO CHURCH SLAVONIC LIVES OF ST. VITUS

Medieval Latin hagiography contains several biographies of St. Vitus, the Sicilian martyr of the 4th century and the patron of Bohemia since the 10th century. One of the Latin Lives of St. Vitus was translated into Church Slavonic in the early period of the Slavic written culture. The text has been preserved in a cyrillic East Church Slavonic version in the renowned *Uspenskij sbornik* from the 12/13th century. It was published by A. N. Sobolevskij in 1903. Some parts of this Church Slavonic translation also appear in the 14th century glagolitic service to St. Vitus, found in the Prague Augustinian monastery and published by J. Vajs in 1900. Since Vajs was not aware of the striking parallel between the 12/13th century cyrillic text and the 14th century glagolitic service, he came to the conclusion that the service was translated from Latin in the 14th century by the Croatian Glagolits active in the Prague Slavic monastery founded by Charles IV. In 1948, however, J. Vašica pointed

out the obvious textual relation between the Cyrillic and Glagolitic versions and concluded that both texts necessarily used an older common source, or its copies. Moreover, the discovered in a 12/13th century Latin breviary of the Prague Benedictine nuns a Latin text closely corresponding to one section of the Church Slavonic translation and indicating an old tradition of the Life of St. Vitus in the Bohemian area. Since the Latin source of the greater part of the Church Slavonic text remained unknown, only linguistic analysis continued to provide a relevant basis for the assumption that the extensive Life of St. Vitus, preserved in the *Uspenskij sbornik*, was translated from Latin in its entirety. This assumption is now, however, an empirical fact: recently I found in the 10th century Latin *Passionale* of the Zagreb *Metropolitain Library* a Latin text corresponding almost word for word to more than ninety percent of the Church Slavonic Life of St. Vitus in the *Uspenskij sbornik*. The finding provided additional factual support for the need to re-evaluate the role which Latin and Western culture played in the early formation of the Church Slavonic literature and, implicitly, in the beginning of the Russian literacy.

Although the Church Slavonic translation closely corresponds to the Zagreb Latin text, in a few instances it is closer to the fragmentary Latin text found by Vašica in the breviary of the Prague Benedictine nuns. The textual comparison leads to the conclusion that the First Church Slavonic Life of St. Vitus, preserved in the *Uspenskij sbornik* and in the Prague Glagolitic service, was translated from a Latin source which was more complete than the Zagreb text.

In distinction from the *First Church Slavonic Life* of St. Vitus, the Croatian breviaries of the 14th and 15th centuries preserved a completely different type of a Life of St. Vitus. This *Second Church Slavonic Life*, appearing merely in the form of a service, represents a translation of a Latin text which was popular in southern Europe and was also included in the large Roman breviary published in Venice in 1521. The translation of this service apparently took place in the 13th century in Croatia when the Croatian Glagolits were reforming their breviary in accordance with the Roman rite. It is highly probable that the Croatian type of service to St. Vitus was part of the breviaries which the Croatian Glagolits brought from the south to Prague in the 14th century. In the north, however, the Croatian Glagolitic service to St. Vitus, reflecting the southern hagiographic tradition, was replaced in the process of copying by the First Church Slavonic Life of St. Vitus which was closer to the hagiographic tradition in Bohemia. This assumption is supported by the fact that the Prague Glagolitic service, which is parallel to the text in the *Uspenskij sbornik*, is surrounded by a text identical with the Croatian breviaries of the 14th and 15th centuries, while the Prague service itself does not have any known correspondence in any Croatian Glagolitic breviary.

SLIKOVNI PRILOZI UZ ČLANAK L. MATĚJKE

a) Praški glag. odlomak Službe sv. Vidu

b) Muka sv. Vida iz Uspenskog zbornika po izdanju A. I. Sobolevskoga

c) Muka sv. Vida u Zagrebačkom pasionalu MR 164 iz X. ili XI. v.

PZ 134c Мѣца юнѣи¹⁾ въ ꙗꙗ мѣнѣ блжнѣхъ мѣнѣ. вѣта
и модесте и крѣстаницѣ. ꙗꙗ блжнѣ очѣ.

124 б. Въ врѣмена диоклитіана и антоніа. зѣловѣрь-
твори блжнѣхъ вѣтъ въ отрочинѣ своѣмъ. вѣ воѣса бѣ
нѣсе и земля. дѣнь и ноцѣ мола ꙗꙗ и шѣраца дѣша не-
вѣрнѣхъ. ѡ маломочѣхъ праздноуѣ въдовамъ. вѣ
же отроча рода добра и богатѣства велика. мѣтѣоу же
твораше въ килѣкѣ овѣлѣкъса. и молаше хѣ ꙗꙗ.
сѣтвори сѣ рабѣмъ теѣмъ мѣлостѣ. и не шѣврзи мене
ѡ заповѣдинѣ и не отѣлоучи мене ѡ сѣнѣма правѣднѣхъ.

124 в. Бѣ же оцѣ ꙗꙗ поганинѣ²⁾ и безочнѣвѣ³⁾. иже ѡ
слоуѣжѣвѣ идољскѣхъ не шѣхожаше. вѣ ꙗꙗ сѣ нѣсе
ꙗꙗ вѣте оуслѣшана вѣ мѣтѣа теѣа. се сѣтворю сѣ то-
бою ꙗꙗже проси. оучаше же и оцѣ ꙗꙗ иласнѣ⁴⁾. да вѣ
на слоуѣжѣоу идољскоуѣ привелѣ ꙗꙗ. шѣвѣща же ꙗꙗмоу
блжнѣхъ вѣтъ и рече. азѣ не вѣдѣ ꙗꙗ иного бѣ развѣ
PZ 134d ꙗꙗдиноꙗ иже кѣтъ отѣ вѣка. ꙗꙗже дѣхѣ възнесѣ надѣ
водами. иже шѣлоучи шѣвѣтъ ѡ тѣмъ. и нарече шѣвѣтъ и
124 в. вѣыстѣ шѣвѣтъ. и нарече тѣмоу и вѣыстѣ тѣма⁵⁾. || ꙗꙗмоу же
азѣ слоуѣжю и сѣ ꙗꙗ хѣсѣ цѣрѣ анѣлоуѣ. томоу са молю
иже сѣтвори нѣбѣ и землю и море и вѣса ꙗꙗже въ нѣхъ
соуѣтъ. ꙗꙗже азѣ исповѣдаю вѣса дѣнѣ животѣ моѣго.
слѣшавѣ же си оцѣ ꙗꙗ повелѣ отрочѣ проуѣтѣмъ вѣти.

1) Написано по подчищенному (почеркомъ XII вѣка).

2) Буквы нн счищены (не вполнѣ).

3) Надо читать: безочнѣвѣ = безочнѣствѣ, безчѣствѣ?

4) Лат. Nulas.

5) Срв. Быт. I, 4—5.

глаголю кѣмоу кѣто тѣ наоучи томоу исповѣдати. не вѣси ли яко аще оуслашаша князи и погубившии. бѣженъи же витъ рече си кѣже ма слышиши глаголющъ. хрсъ ма наоучи кѣгоже азъ рабъ ксма .:

Тѣгда възъваеъ modesta прѣстоуна кѣго рече кѣмоу вижъ никѣгда же сихъ словесъ не глеть¹⁾. кѣмоу же стѣи витъ ѿвѣщаа рече. се мнѣ сладость добра ксѣ. прр-коу глаголюмоу бѣго мнѣ законъ оустѣнъ твоихъ паче тысящъ злата и сребра. роуцѣ твои сътвориста ма и създаста ма въразоуми ма и наоучюса оправданіемъ твоимъ²⁾. яви же са отрочищюу англь гнъ глаголющъ ксма тебѣ спситель да съхраню || тѣ до кончинъ твоихъ. и вса ихъже колиждо просиши въдаютъ ти са³⁾. плака же са оцъ снѣ своего. имъже иночадъ кѣмоу бѣ. и добрыими словесы оучаше и. да и бы на слоужьвоу дивольскоу привелъ. рече же кѣмоу стѣи витъ которъимъ бѣ мнѣ велиши слоужити. ѿвѣща же емѣ оцъ кѣго власни. и рече. не вѣси ли соущихъ бѣ. оубо вема. ароукама. ерькоула. и минъ. ерьвала. имъже князи повинуютъса ѿвѣща же кѣмоу стѣи витъ. ты кѣже глѣши боги соуща идоли соутъ роукотворени. оуста имоутъ и не глѣютъ очи имоутъ и не видятъ. азъ бо вѣдѣю единъ соущъ оцъ и снѣ и стѣи дхъ. кѣдинога же исповѣдаю снѣ бжии. и⁴⁾ мнѣ ксѣ грѣхъ ради нашихъ кѣгоже крѣвию мѣи извавлени ксма. кѣгоже ты не видиши очѣ. аще же ли бы хотѣлъ повиноутиса кѣмоу. вѣдѣлъ бы како⁵⁾ ксѣ хрсъ снѣ бжии.

124 г.

1) Лат. vide ne aliquando hujusmodi verba loquatur.

2) Синайская Псалтырь: благо мнѣ законъ оустъ твоихъ паче тысящъ злата и сребра; рцѣ твои сътвориста ма; въразоуми ма и наоучюса заповѣдемъ твоимъ (стр. 271; псал. 118, 72—73).

3) Лат. datus tibi sum custos, ut custodiam te usque in diem exitus tui, et omnia, quae petieris a Domino, dabuntur tibi.

4) Надо читать: иже?

5) Надо читать: какъ (им. ед.)?

- 125 а. агньць вѣзе || млади грѣхы вьсего мира¹⁾. ѿвѣщаеъ же оцѣ кго рече. азъ вѣдѣ х̄а кгоже ты глѣши сн̄ъ чабѣчьскъ ксть на крѣстѣ распатъ. и ѿ пилата ватогы РЗ 135а вшкнѣ и прѣданъ на распатик²⁾. кмоу же ты сѧ исповѣдакши сн̄оу. рече же ст̄ын внтъ. того прѣданик и распатик грѣхолоуъ нашилъ избавленик вѣ. ѿ негоже мене не можетъ ни кдинъ же ѿлоучити. мнози бо вѣсьнини кго исповѣдахоу. и многы сѧвпгы просвѣти и волщави сѧдравкы сѧтвори. оуслышавъ же си валернаниъ црѣ³⁾ призъка оца кго и рече кмоу. слышу яко сн̄ъ твои х̄а исповѣдаеъ егоже жидове распаша. и бѣи наша оброутакъ⁴⁾ повели оубо привести и. и кгда приведеиъ бѣи отроцирѣ сѧдациоу црѣви на соудници. вѣпроси и глѣ црѣ. по чѣто не жьреши бл̄въ имъже князи⁵⁾ повиноутъсѧ. заповѣдаша да аще кго обрацють чѣтоуце⁶⁾ то || го х̄а. дивнѣгынами моуками оубиенъ да боудеть⁷⁾. блаженъши же внтъ чистъ сы д̄х̄а ст̄го⁸⁾ не трепера ни воисѧ. знаменик сѧтворъ х̄во сн̄а вѣниѧ. ѿвѣрзе оуста свои глѣ. азъ тыцоу каменню николиже не повиноусѧ. нѣ имамъ бѧ кмоу же послоужитъ д̄ша моя. оузѣрѣвѣ же си оцѣ кго вѣзъпи глѣамъ великѣмъ. вѣдѧ блжикы свои и глѣ. плачѣтесѧ съ мною имъже кдиночадъши сн̄ъ мои вшкю погыбающы. аще могу вѣ сънѣмъ правдѣнънхъ вѣннти⁹⁾. валернаниъ рече по-

1) Маринское Евангелие: агнець вѣин вьземати грѣхы мира вьсего (стр. 316; Ио. 1,29).

2) Лат. ego scio, quia Christus, quem tu dicis Deum, apud Pilatum in Iudaea flagellis caesus et ad crucifigendum traditus.

3) Лат. praeses.

4) Лат. deos nostros contemnit.

5) Лат. principes.

6) Надо читать: чѣтүщы, или чѣтүщѧ?

7) Лат. ut si quis inventus fuerit illum Christum co'ens, diversis poenis interficiatur.

8) Лат. repletus S. Spiritu.

9) Лат. quia video unicum filium meum perire. S. Vitus dixit: non debeo perire, si possum in congregatione justorum introire.

ниже кси Ѡ добра рода роженъ. и приазнь оца своего въздържитъ ма¹⁾. нынѣ заповѣдѣ оубо любымъ. жьзликмъ бити та повиноуи же са и жьри богомъ. стѣын же битъ Ѡвѣща кдинноу ти рѣхъ црю х̄а молю сна бо жиа²⁾ .:.

Разгнѣвавъ же са црь повелѣ отрочица ватогы бити. кгда же простьре || роукоу на отрочица. авне роука кмоу оусъше. възъпи же црь гл̄а роукоу по гоуенхъ. моученъ ксмь болѣзнию³⁾. тьгда же възъва оца кго иласна. и рече кмоу сна ты не имашн. вижоу бо яко вѣхъкъ ксть⁴⁾. Ѡвѣщавъ же стѣын битъ рече. вѣлъ | шьствик моу х̄съ ксть. иже ма наоучить вьса дн̄и заповѣдмъ своимъ. кгоже ради испълненъ ксмь⁵⁾. и⁶⁾ мьртвѣна въскрѣшають. и ногама по морю ходи иже заповѣдѣ морю. и оутишиса Ѡ гнѣва своего⁷⁾. азъ томоу рабъ ксмь. аще могутъ бози твои то да сътворишь ти роукоу цѣлоу. валерианъ же рече. да сътвориши ты. рече же стѣын битъ въ има іс̄ х̄а съворю. и авне роукоу цѣлоу сътвори члѣкоу. тьгда црь пороучи и оцю свокумоу гл̄а. иди покажи сна своего да повинетьса бм̄ъ и пожьреть и не погьвнеть. тьгда поимъ и оца кго веде и въ домъ свои съ бѣтвственемъ же многъмъ. и гладъ || кынами словесы оучаше и. кумбалы же и гоусьлми да и бы оуѣщаль⁸⁾. и оустронеъ рабыни своа повелѣ илвъ пласати прѣдъ нимъ. шнѣ же очима вѣзираше на нбо. гл̄а ср̄дца съкроушена и съмѣрена б̄ъ не оуничьжитъ⁹⁾. и заповѣдѣ клѣтъ

PZ 135b

125 г.

1) Lat. amicitia patris tui haecenus me retinuit.

2) Lat. semel tibi dixi, praeses, Christum adoro, filium Dei.

3) Lat. manum perdidit et dolore torquetur.

4) Lat. non habes filium, sed magum.

5) Lat. qui me docuit mandata sua, cujus doctrina et opere repletus sum.

6) Надо читать: иже? Lat. qui et mortuos suscitavit.

7) Lat. imperavitque ei et cessavit a furore suo.

8) Lat. cymbalis quoque et organis demulcere tentabat eum.

9) Сивайская Псалтырь: ср̄дца съкроушена и съмѣрена б̄ъ не оуничьжитъ (стр. 109; псал. 50, 19).

оустронти чюднѣнымъ каменнемъ и драгѣнымъ¹⁾. и ꙗгда
вѣниде въ каѣть заповѣдѣ оцѣ ꙗко затвориши каѣть.
блжѣнынъ же вѣтъ прѣгѣвала колѣнѣ бѣ моляше гл҃а.
бѣ аврамовъ бѣ исакоуъ бѣ ияковъ. помилоуи ма и
оутвърди ма въ силѣ твоѣи. да не прѣдолѣютъ ми
змии безаконьныи²⁾ противоу рабоу твоѣмоу. ни да ре-
коутъ изъщи къде естъ бѣ ꙗко. и проскътѣса каѣть
ѡко ·вї· свѣтланика горюща³⁾. и вѣсть вона ѡко ка-
диль многъ и благоуханьи испълненъ. гл҃аше же оцѣ

126 а. ꙗко и вѣса || челады⁴⁾. такои вона не помьнитъ николиже
старость наша. рече же оцѣ ꙗко бѣзи придоша въ храмъ
и вѣсмнѣса. и обѣнѣцьмъ гл҃адаше въ каѣть ѡко свѣ-
ташеса. ѡтверзоста же са очи ꙗмоу и видѣ ·з· англ҃ъ
стоиць окрѣсть отроцате крила имъ вѣахоу ѡко орѣла.
и авиѣ ослапленъ вѣи оцѣ ѡ страха нхъ. тѣгда бла-
женъи вѣтъ маткѣ | твораше за оца своѣго гл҃а. бѣ на-
инъ хѣ снѣ вожи иже са роди ѡ дѣа стго. не разоучи
мене ѡ оца моѣго нъ заповѣжь ꙗмоу. да причаститѣса
въ полатоу стѣоу твою⁵⁾. онъ же испълнѣ | ненъ болѣзнию
вониаше гл҃а. горе лиѣ имъже погоуенухъ свѣтъ очию
мою. вѣсть же вѣпль рабомъ и рабѣнамъ плачу-
щемъ гна своѣго. и вѣзматеса вѣсь градъ. рече же ва-
лерианъ чѣто вѣи вѣсть матежь съ. и вѣпрашаи оузѣрѣ

PZ 135c

126 б. чѣ || лѣтѣка слѣпа и призѣваветъ и вѣпрашаше како ти
вѣсть се. ѡвѣщавъ же ꙗмоу насли въ прикѣтѣ сѣда
сна своѣго чюднѣса видѣхъ о немъ богы огньны⁶⁾
имъже очеса вѣахоу ѡко искрѣ. и зрака нхъ прѣтѣрь-
пѣти не могоухъ. рече же валерианъ. въ истиноу вози
соутъ вѣли. повелѣ же насли рабомъ своимъ да и ве-

1) Лат. cubiculum ...decorari lapidibus pretiosis.

2) Лат. ut non praevaleat draco iste.

3) Лат. lampades nimio fulgore splendent.

4) Лат. familia.

5) Лат. sed eum mecum aggregare digneris in aula sancta tua.

6) г — какъ будто другою рукою.

ДОУТЬ ВЪ ЦРѢВЬ ДИКВОУ¹⁾. ѠВѢЩАВАВАК²⁾ ЕМОУ БРАКЪТЪ И
 РЕЧЕ КМОУ. БѢ ДИКВЪ³⁾ АЩЕ МА СЪДРАВА СЪТВОРИШИ ТО
 ПОЖЬРОУ ТЪ⁴⁾ ОУНЬЦЪ СЪ РОГЪ ЗЛАТЪ И ДѢВЪ ЧИСТЪ⁵⁾.
 ОУСЪПОША ЖЕ БЪЗИ КГО НИ КДИМОУ ЖЕ ПОМОЦИ КМОУ СЪ-
 ТВОРИША. ОНЪ ЖЕ БОЛѢЗНИЮ ВЪПИКШЕ. БЛАЖЕНЪИИ ЖЕ
 ВИТЬ ПОКЛАНАИ КОЛѢНѢ ПРИСНО МОЛЖАШЕ ГА ГЛА. ИЖЕ
 КСИ ФОВИЮ⁶⁾ ПРОСВѢТИЛЪ. И Ѡ ПАЗЕЪ ИШВА ИЦѢЛАНЪ. СЪ-
 ТВОРИ ТАКО ЖЕ МИЛОСТЬ СЪ ОЦЪМЪ МОИМЪ⁷⁾. И ПРИВЕДОША
 КЪ НЕМОУ СЛѢПА И ПАДЕ НА КОЛѢНОУ СНА СВОЕГО ГЛА ЖЕ
 КМОУ СНОУ СТВО || РИ МА ЦѢЛА. ѠВѢЩА ЖЕ ЕМЪ СЪТЪИИ 126 в.
 ВИТЬ ХОЩЕШИ ЛИ ЦѢЛЪ БЪТИ. ѠВѢЩА ОЦЪ КГО ХОЩЮ.
 РЕЧЕ ЖЕ КМОУ СЪТЪИИ ВИТЬ ѠВѢРЬЖЕШИ ЛИ СЯ НЕПРИЯЗНИНЪИ
 ИГРЫ И ДѢЛЪ НУЪ. ИЛАСНИ РЕЧЕ. ѠВѢРЬГОУ. РЕЧЕ ЖЕ КМОУ
 СЪТЪИИ ВИТЬ. ѠВѢРЬЖЕШИ ЛИ СЯ ДИКА И АРДЕМА И ЕРКОУЛѢ
 ОУНОУНА И МИНЕГМА. РЕЧЕ ЖЕ ИЛАСНИ КАКО МОГОУ ѠВРѢ-
 ЦИСА ТѢХЪ. ТЫ АЩЕ СЯ ѠВѢРЬЖЕШИ ТѢХЪ НЪИИ ОУЗЪ-
 РИШИ СВѢТЪ. ИЛАСНИ РЕЧЕ ѠВѢРЬГОУСА. РЕЧЕ ЖЕ СЪТЪИИ
 ВИТЬ ВѢДѢ ИКО ОЖЕСТИЛЪ⁸⁾ КСТЪ СРДЦЕ ТВОЕ. НЪ ЛЮДИИ
 РАДИ СТОЯЩИХЪ СЪТВОРИЮ СЪ ТОВОЮ МИЛОСТЬ И ВЪЗЛОЖИ
 РОУЦѢ НА ОЧИ КГО. И АВИК ОТПАДОУ СТРОУПИ⁹⁾ Ѡ ОЧИЮ КГО
 И ЦѢЛЪ БЪИ. ГЛАДАИ ЖЕ ВИДѢ. И ВЪЗЪПИ ГЛАСЪМЪ ВЕЛЪ-
 КЕМЪ ГЛА ХВАЛОУ СЪТВОРИЮ БМЪ МОИМЪ ИЖЕ МА ЦѢЛА
 СЪТВОРИША¹⁰⁾ СЪТЪИИ ЖЕ ВИТЬ ОУСЛЪИШАВЪ СМИАСА КМОУ
 ГЛА. ХЪСЪ ТА ИЦѢЛАН А НЕ БЪЗИ ТВОИ. ОНЪ ЖЕ ИСКАШЕ КА-
 ЦѢМИ БЪИ МОУКАМИ¹¹⁾ ОУВИЛЪ СНА СВОЕГО. КВИ ЖЕ СЯ МО-

1) Лат. ad templum Jovis.

2) Такъ въ оригиналѣ.

3) Лат. deus invictissime Jovis.

4) ть ви. ти?

5) Лат. et virgines sacras, dea Vesta, tibi dicabo.

6) ю — по подчищенному. Лат. qui Tobiam illuminasti.

7) Лат. fac misericordiam cum patre meo.

8) Надо читать: ожестило? Лат. obduratum est cor tuum.

9) Лат. ceciderunt quasi squammas.

10) Лат. gratias ago diis meis, qui me salvum fecerunt.

11) Лат. quibus poenis.

126 г. ДЕСТЬ || АНГЛЪ ГНЬ ГЛА. ПОИМИ ОТРОЧА И ИДИ КЪ МОРИЮ И
 PZ1351 ОБРАЩЕШИ КОРАБЛИЦЬ. И ПРЪВЕЗДЪ | ВЪ НА ИНОУ ЗЕМЛЮ ВЪ
 НОЖЕ ТИ ПОВѢДѢ. РЕЧЕ ЖЕ СЪТЪИ МОДЕСТЪ КЪРЪМЛИЦЬ
 КГО. ПОУТИ НЕ ВѢДѢ. РЕЧЕ ЖЕ АНГЛЪ ГНЬ АЗЪ ВЪ ПРО-
 ВОЖЮ. ВѢ ЖЕ СЪТЪИ ВИТЬ ТОГДА ·З· ЛѢ. ИЗИДОША ЖЕ
 ВЪНЪ АНГЛЪ ЖЕ ГНЬ ПРОВОДИ И ДО МОРА. И ОБРѢТОША
 КОРАБЛИЦЬ ИЖЕ ИМЪ ОУТОТОВА ХЪСЪ. ИСКОУШАА ЖЕ ГЪ ОТ-
 РОКА И РЕЧЕ. ВЪ КЪЮ ЗЕМЛЮ ПОДВИЗАКТЕСА. РЕЧЕ ЖЕ СЪТЪИ
 ВИТЬ ИМОЖЕ ИЪ ХЪСЪ БЪ ВЕДЕТЬ. РЕЧЕ ЖЕ КМОУ КЪДЕ
 КЕСТЬ МЪЗДА ТВОЯ. ОТЪВѢЩАВЪ ЖЕ СЪТЪИ ВИТЬ РЕЧЕ ХЪ
 КМОУЖЕ АЗЪ РАВЪ КСМЪ ДАСТЬ ТИ МЪЗДОУ. И ВЪЛѢ-
 ЗОША ВЪ КОРАБЛЪ И ОУЗЪРѢШАСА НА МѢСТѢ КЖЕ НАРИ-
 ЦАЮТСА. АЛЕФАРНОУМЪ. И АБИЕ КОРАБЛЪ ИЖЕ И ИСАДИ И
 НЕ ОБРѢТЕСА. И ПРИДОША БЛИЗЪ РѢКЪ ИЖЕ СА НАРИЦАШЕ
 СИЛАРЪ. И ПОДЪ ДРѢВЪМЪ ПОЧИВАА МНОГЪ СИЛЪ ДѢШАШЕ

127 а. СЪТЪ || И ВИТЬ. УРКАЛЪ ЖЕ КДИНЪ НОЩНО ЖИВОТЪ ИМЪ
 ПРИНОШАШЕ¹⁾. ТЪГДА ЖЕ ДѢМОНИ ВЪЗЪПНИША ГЛЮЩЕ. ЧЪТО
 КЕСТЬ НАМЪ И ТЕБѢ ВИТЕ ИЖО ПРИДЕ ПРѢЖЕ ВРѢМЕНЕ
 МОУЧИТЬ НАСЪ²⁾. ТОЛИЦѢХЪ ВО МОУКЪ НИКОЛИЖЕ НЕ ЧЮ-
 ХОМЪ. ЖЕСТОКЪ СОУТЬ МОУКЪ ТВОЯ БЛАЖЕНЪИ ВИТЕ.
 ЛЮДИЕ ЖЕ МНОЗИ ИДАХОУ КЪ НИМЪ. МНОГЪ ВО КРЫЩЕНИ-
 КЪМЪ ОБРАТИ ОУЧА ЗАПОВѢДЪМЪ ХЪВАМЪ ГЛА. ВЪРОВАХЪ
 ТѢМЪ ЖЕ ВЪЗГЛАХЪ АЗЪ ЖЕ СЪМЪРИХЪСА ЗЪЛО³⁾. И ВЪ
 ИНОМЪ ПСАМѢ РЕЧЕ. ИЖОЖЕ ЖАДАЕТЪ ЕЛЕНЬ НА ИСТОЧЬ-
 НИКЪ ВОДЪНЫИ⁴⁾. ТАКО ЖАДАЕТЪ ДША МОЯ КЪ ТЕБѢ БЖЕ⁵⁾.
 СЪНЪ ЖЕ ДНОКАИТНАНА ЦРЪ ТРОУЖАКЪМЪ ДХЪМЪ НЕЧИС-
 ТЪИМЪ. И ГЛАШЕ АЩЕ НЕ ПРИДЕТЬ СЪДЕ ВИТЬ ЛИКУАНЪ-

1) Лат. *cibus vero ministrabatur eis per aquilam coelitus.*

2) Маринское Евангелие: что есть нама и тебѣ, пришла еси съмо прѣжде
 врѣмене мжитъ насъ (стр. 24; Мѡ. 8, 29).

3) Синайская Псалтырь: въровахъ тѣмъ же възглаголахъ, азъ же съмърихъса
 зѣло (стр. 258; псал. 11, 1—2).

4) Далѣе двѣ строки вытерты.

5) Синайская Псалтырь: имже образомъ жадаеть елень на источьники водныи,
 тако жадаеть дша моя къ тебѣ бже (стр. 89; псал. 42, 1).

скѣи. не изидоу диокантианъ же црѣ рече кѣде можемъ такъ члвкъ обрѣсти. ѿвѣща же дѣмонъ на зе || 127 б.
 маи фаньгританьстѣи тоу и обрацешн¹⁾). тѣгда запо-
 вѣдѣ диокантианъ слоутаму ороужьныимъ ити²⁾). да и
 приведоутъ сѣаго вѣта. слоугы же идоуше обрѣтоша и
 при рѣцѣ и рѣша кмоу. нѣси ли ты вѣтъ. ѿвѣща же PZ 136a
 блаженъи вѣтъ. кы рѣсте яко азъ ксмь. глаша кмоу
 сал | гы црѣ трѣвоукетъ тебе ѿвѣща же блаженъи вѣтъ
 и рече. азъ толнко члвкъ хоудъ црю чьто ксмь трѣвѣ
 глаша кмоу слоугы. снѣ кмоу вѣсапоукетъса. ѿвѣща
 же нмъ вѣмъ яко прити имамъ въ римьскоую землю.
 повѣдѣша же диокантианоу црю. и повелѣ привести и.
 и сѣдѣ на съборѣ. вѣ же тѣлаъмъ блаженъи вѣтъ
 роуманъ яко огньнъ³⁾). и краснъ зѣло. очи же кмоу
 яко лоуча слнчъная. хвала самого х̄а на немъ пома-
 зана⁴⁾). рече емоу диокантианъ ты ли еси вѣтъ. и не
 ѿвѣща кмоу. и въпроси modesta пѣстоуна его. вѣ же
 modestъ ста || рѣ и родъмъ кротккъ⁵⁾ и не хоташе 127 в.
 ѿвѣщати црѣви. понеже црѣ съмате старьца. рече же
 блаженъи вѣтъ. чьто въпрашакиши црю стара или оуна
 члвкъ сѣдѣ ксть чисти лѣпо вѣ⁶⁾). диокантианъ рече.
 чьто са киши къ намъ ли гнѣвакшиса. ѿвѣща же
 вѣтъ. мы нѣсмъ гнѣвълени нъ ксмъ кроткци яко
 голоуени. оучитель бо нашъ иже ны естъ наоучилъ
 добръ ксть. дѣмонъ же възъпи ѡ вѣте чьто ми доса-
 жакиши прѣже года. рече же кмоу диокантианъ црѣ
 можешн ли сѣа мекго ицѣанти. ѿвѣща кмоу вѣтъ. не
 азъ нъ х̄съ снѣ бжии кгоже азъ рабъ ксмь. и яко
 иде къ снови его. и положъ роукоу на главѣ его рече.

1) Лат. in territorio Tanagritano.

2) Лат. milites armatos.

3) Лат. flammeus sicut ignis.

4) Лат. gratia Christi erat repletus.

5) Лат. senex et naturae simplicis.

6) Лат. senem uti juvenem. Vel propter canitiem debueras ei dare honorem.

нечистыи дѣше излѣзи ѿ създания божиа. и тѣ въ-
 скорѣ излѣзе. дѣмонъ же многы оумори. печальнѣ
 же бѣвѣт дноклантианъ црѣ оужасеса и оубоиса. гла же
 црѣ вите послушан мене кже ти рекоу и пожари бѣмъ
 127 г. моимъ. || и дамъ ти до полоу црстена моко. дамъ же
 PZ 136b ти злато и срѣбро и ризы бесцѣнны. ѿвѣща же стын
 витъ и рече. црство твоо и ризы твоа не соутъ ми
 трѣбѣ. имамъ бѣ съ нимъже хожаю въиноу. тѣ обѣ-
 четъ ма въ свѣтлоу ризоу и бесѣмьретьноу. яко
 тѣма не моци начынетъ мене швати. дноклантианъ же
 гла кмоу. вите оутѣши срдце твоо. и пожари бѣмъ мо-
 имъ. да не въсакыми моукми оумьрешн. ѿвѣща же
 стын витъ. азъ желаю къ того роуцѣ ити якоже гѣ
 обѣща избвранымъ кго¹⁾. рече же црѣ да и ведоутъ
 въ тѣмьницю. и възложатъ ·р· и ·м· мѣръ желѣзны
 таготъ²⁾. и своимъ пьръстеньмъ запечатлѣ. яко да ни-
 которын же члвкъ да не дастъ кмоу воды. и яко при-
 ведоша и въ тѣмьницю. томъ часѣ напѣлани свѣтъ ве-
 128 а. ли тѣмьницю. стра || жькже чюжахоуеса. тѣгда блженын
 витъ възъпи великмъ гламъ гла. помощь нашу държи
 гѣ. нашоу бѣдоу избави ны из моукы.³⁾ якоже избави
 ·т· отрокы еврѣискыа ис печи огньмъ горациа. и соу-
 саноу ѿ лжежклетаниа. тѣгда свѣтъ свѣтъше ос-
 вѣти тѣмьницю. и сътвориша троусъ велии гѣ во самъ
 къ рабомъ своимъ съниде гла. имъ. въстанѣте се азъ
 съ вами ксмъ. желѣза же въ истиноу⁴⁾ сътворишася
 яко и попелъ. и бѣ кдинъ гла поущъ и глащ⁵⁾.

Блгнъ гѣ бѣ излѣвѣ яко посѣти и сътвори избав-
 ление людѣмъ своимъ. и въздвиже рогъ спсѣнниа на-

1) Лат. ad illam palmam pertingere possim, quam Dominus electis suis dignatus est repromittere.

2) Лат. ferro appendente pondera octoginta.

3) Лат. in auxilium nostrum tu intende, Domine, accelera et libera nos ab hac poena.

4) Лат. ferrum vero.

5) Лат. erat una vox psallentium angelorum... dicens.

шего въ домоу дѣдовѣ отрока своего. слышавѣше же се стражнѣ. текоша въ полатоу гламь великѣмь глающе црю градъ погъиваетъ. съмате же са диокантианъ црь и ѡвѣща гла. чьто ксть и чьто гаете. ты || мѣннични 128 б. же стражѣ рѣша. витъ кгоже ты порочни намъ вести въ тѣмницю. свѣтъ великъ въ тои тѣмници ксть. и *PZ 136c* блгоуханнѣ незапно. и ксть моужь кгоже зрака ни кдинъ же ѡ члѣкъ не можетъ прѣтърпѣти. тьгда заповѣдѣ црь игрице оутготовити ректы. да зѣрѣмъ прѣдамь дша ихъ. и да вижю аще можетъ бѣ ихъ избавити ка ѡ роукоу моею. и кгда вѣведоша и въ игрице. стын витъ оутвѣржаше modesta пѣстоуна своего. да са былъ не оубоилъ и глаше кмоу дхъмь боуди. не оубонса ороужна неприазнина ¹⁾ се нынѣ приближиса вѣньць нашъ. вѣахоу же народи вецисла позоры дѣюще четьри тысаща моужь и женъ. а дѣтнн множство вецисла. тьгда црь диокантианъ стому витоу рече. вите кѣде са видиши. онъ же вѣзденгъ очи свои глада || ше на нѣбо. пакты же рече кмоу кѣде са видиши. стын же витъ рече вижю са въ игрици съ. аще чьто дѣи кси твори скоро ²⁾. рече же диокантианъ црь посоули дши свои ³⁾. и пожри бмъ великымъ. стын же витъ рече николиже тебѣ добра боуди дншволе. вѣлъче и разбонниче мчтлю дшамъ негрѣшьнамъ. чюжюса челоу твоюмоу црю имѣже аще пьсоу рекоутъ нди вѣнъ. то стыдаса идеть а ты не стыдиши ли са. азъ бо хѣ имамъ кмоуже слоужю. тьгда гнѣвѣмь испълниса диокантианъ црь. повелѣ слоугамъ своимъ коновъ оутготовити ⁴⁾. и слово и вѣккълъ ⁵⁾ метати въноутрь. и

128 б.

128 в.

1) Lat. fortis esto, pater, ne timeas gladium diaboli.

2) Lat. video me esse in amphitheatro; verumtamen fac celerius, quod facturus es.

3) Lat. consule vitae tuae.

4) Lat. parare clibanum.

5) Читай: вѣккълъ.

- сътвориша слоуггы якоже рече црѣ. и рече црѣ лице мо-
жетъ бѣ ихъ избавити и ѿ роукоу мою. стѣи же
128 г. витѣ знаменик створи хѣво въвѣрженъ бысть посрѣдѣ
конова. въраше же коновъ акы море. анъ || глѣ же гнѣ
оугаси върѣниѣ конова. и стои блжнѣи витѣ посрѣдѣ.
хвалоу въздаше боу иже избави стѣи и злѣкы. ѿ зем-
ла егуптѣскы и ѿ роукѣ работнѣ мостѣомъ и аронѣмъ
рабѣ твоимъ. сътвори съ нами милость имени твоего
ради. и озвраса стѣи витѣ рече. чѣто ксть днокан-
тиане кѣде соутъ прѣтѣбы твоя. хвалоу ти творю
PZ 136d имъже сътвори намъ коупѣль. кѣце бы и мѣло оуго-
товалъ¹⁾. и въскъ народъ въпнише глѣ. мѣ толка чю-
десе не видѣхомъ николиже. въ истиноу яко великѣ
ксть бѣ юго. и изиде ис конова цѣлъ ни кдинога же
врѣда не навѣи на тѣлѣ своемъ. свѣташе же са тѣло
его яко свѣгъ. и рече. стыдѣса црѣю съ дьяволѣмъ
оцѣмъ твоимъ. црѣ же испѣанѣса гнѣвѣмъ. повелѣ
поустити нанъ лѣва страшна зѣло. югоже въ напасть²⁾
- 129 а. ни кдинѣ || же члѣкѣ прѣтѣрпѣти не можаше. рече
кмоу црѣ нан семоу вълѣшьстѣна твоя оудолѣють³⁾.
стѣи же витѣ рече. несъмѣслнѣи оуродѣ⁴⁾ хѣ съ
мною ксть и съ ангѣлы своимъ. иже ма избави ѿ роу-
коу твою. и тѣгда поустѣиша нанъ лѣва. стѣи же витѣ
сътвори кртѣ прѣсан гнѣвѣ лѣвоѣ. и текъ лѣвѣ
прѣдъ ногама юго паде и изыкѣмъ своимъ отираше
потъ лица юго⁵⁾. ѿвѣщавѣ же стѣи витѣ рече црѣви. се
црѣю зѣвѣ съ чѣсть дакѣтъ боу а ты не можешѣ поз-
нати юго лице бы хотѣлъ познати юго. и вѣровати въ
хѣа спсѣнѣ бы былѣ. црѣ же рече ты вѣроуи и родѣ

1) Lat. gratias ago tibi. quia mihi lavacrum placidum praeparastis; etiam sabana (простыни) praeparate.

2) Lat. cujus rugitum.

3) Lat. numquid et hic praevalebunt magicae artes tuae.

4) Lat. insipiens, stulte.

5) Lat. lungebat plantas ejus.

твон. стѣи же витъ рече въсмишавъсѧ. добръ ми рече
 црѣю. въсь во родѣ мой вѣчнаго житиѧ желаетъ. и въ
 ран кестъ поставленъ. мнози же видѣвъше то. вѣро-
 ваша томъ часѣ до единой тысяци моу || жь рече же 129 б.
 кмоу црѣ вите чьто се кестъ. да и огню и звѣрьмъ¹⁾
 запрѣщакши. ѿвѣщавъ же стѣи витъ рече. звѣрь съ
 чьсть въздаеть гѣи а не мнѣ. имже позна зижителя
 свонго. тьгда повелѣ црѣ слоугамъ своимъ оуготовати
 оудица желѣзны. а распаша раба²⁾ вожни. и хравѣры
 блаженнаго вита въкоупѣ съ стѣиимъ modestьмъ и
 съ крѣстанцию бабою кго. рече же стѣи витъ црѣви.
 стыднса и оутиши или какъ ти рѣчь есть съ женою и
 моучиши ѧ въкоупѣ на соудици. тьгда стѣи витъ
 диокантиановъ рече. вѣчисльнъи мѣтаю какъ тебѣ рѣчь
 кестъ съ женою црѣ же испълнисѧ гнѣвъмъ тако ѧ по-^{PZ 137a}
 велѣ моучити. да въса оутрова нхъ растьрьзасѧ³⁾ тьгда
 стѣи витъ. въздвигъ очи на нѣво възъпи гла. гѣ бѣ
 избави ны. и авнѣ вѣи земан троусъ велии. и вавста-
 ннѧ же и громи || и падошасѧ храми идольстни. и 129 в.
 оумьре третина часть людин. и црѣ повѣже оударжи
 дланию въ чело и гла. горе мнѣ ѿ селика отрочица
 прѣселеноу⁴⁾ соуцоу. съниде же англь гѣи и избави ѧ
 ѿ оудиць. и авнѣ явишасѧ влизь рѣкы. ѡже са нари-
 цаше силарь. и почиша подъ дрѣвѣмъ и призвавѧ бла-
 женъи витъ хѧ гла. гѣи бѣ іс хѣ снѣ ба живаго приими
 дѣша наша къ тебѣ. и молю тѧ да на семь мѣстѣ че-
 ресъ четъри дѣни моука⁵⁾ са не явлаетъ родьства мо-
 кго. и вѣ⁶⁾ гла къ нмоу съ нѣсе гла вите. кгоже проси
 дано ти кестъ. и почиша въ мирѣ. явиша же са дѣша

1) Обрѣзано.

2) Надо читать: рабы?

3) Лат. ut... viscera apparerent.

4) Читай: прѣселеноу.

5) Читай: муха. Лат. per dies quatuor natalis mei musca non appareat.

6) Читай: кьсть.

нхъ вѣлѣтъ яко голоубиѣ. паче же седмерицею вѣлѣшиа
 яко и снѣгъ. и съборъ англѣскъ поюще на нѣси и на
 земли чрестъ. .Г. дни же. орли съхранахоу тѣлеса
 129 г. нхъ. флоръновна же етера¹⁾ жена чьстѣна. кгда мѣ ||
 чаша ю бони нагъло въ кръкызѣ²⁾ сѣдацию похъцише.
 та кгда въ вѣдѣ соуци вѣсть на рѣкоу приведена.
 кви же сѣ ен стѣи вѣтъ по водѣ хода. кгда оузърѣ и
 жена възъпи и рече аще кси англѣ бѣжи. то избави ма
 стѣи же вѣтъ рече. азъ ксмѣ вѣтъ аще сътрѣбиши и
 погребеши тѣлеса наша. то кгоже просиши оу га дастъ ти
 и примеши. и избавлена бѣвѣши ѿ напасти водьнѣна.
 Съвѣра стѣа тѣлеса нхъ и съ вонами повѣтъ. и по
 грѣе на мѣстѣ идеже почиша. кже нарицаѣтъсѣ ма
 рианъ. мѣи же вѣша бѣжнии мѣици. вѣтъ. и мо
 дестъ. и кръстанъциа. въ .Ѣ. днѣ. мѣа ноуна. црѣт
 воуюцию диоклитаноу. и антонию. на мѣ же црѣт
 воуюцоу на нѣси и на земли гоу и боу и сѣсоу наше
 130 а. моу іс хоу. прѣвѣваѣтъ же || чьстѣ и слава. нѣна и
 присно и въ вѣкы вѣкомъ. аминь.

1) Лат. Florentia quaedam.

2) Лат. in basterna.

et traditus est crucifigendus cum con-
fiteris fili. Beatus utus dixit. Illius tra-
ditio et crucifixio peccatorum redemptio est
a quo nullus hominum me separare pote-
rit. Multa enim demonia eum confite-
bantur. et multos cecos illumina-
bat et infirmos sanos reddebat. Et audiens
ualerianus cesar adprehendens patrem
huius dicit ei. Audio quia filius tuus.
xpm illum crucifixum in iudea. confite-
retur et deos nostros dicit. fac eum adducere. Et
dum adductus fuit set infans. sedente
cesare p[ro] tribunali interrogauit eum dicens.
Quare non sacrificas diis. aut nescis quia
principes iusserunt. ut si quis inuentus
fuerit xpm colere. diuersis penis inter-
ficiatur. Beatus utus securus spu-
sco plenus non trepidans neque timens
signaculo facti xpi filii dei aperuit
os dicens. Ego sculptilibus et lapidi-
bus numquam consentio. sed habeo
cui de seruit anima mea. Tunc uideren-
tibus clamauit uocem magna rogans alios
amicos dicens. Plangite mecum quia
iudeo unicum filium meum perire. Beatus
utus dixit. Ego non perire. sed pos-
sum in congregatione iustorum introire.
Valerianus dixit. Nisi qui a nobili ge-
nere natus es et quia amicum patris
tui mereris. nam iusseram te sub-
iactari. Adquiesce nobis et sacrificia.
Beatus utus dixit. Semetibi dixi
cesar. xpm adoro filium dei. Intus
autem ualerianus iussit infantem
cathomis cedi. Quia tunc manus
miserunt ad infantem. statim brachia
eorum arida facta sunt. Et cesar cla-
mabat manum pedicitorum quod dolo-
ribus. Tunc uocauit huius patrem huius
dicit ei. Tu filium non habes. sed
iudeo eum magum esse. Beatus utus
dixit. Magus meus xps est. qui me docet
omne die mandata sua. cuius opere re-
pletus sum. qui mortuos suscitauit

quipedibus mare transiit qui imperauit
mari et cessauit ab irasua. Ego ipse
seruus sum. Nam si per sunt diuiti fac-
ant manum tuam sanam. Valerianus
dixit. Ergo tu facis. Beatus utus
In nomine dni nri ihu xpi facio. Et statim
manum reddidit sanam. Tunc p[ro]fectus
commendauit eum patri suo dicens. Vide
enim da filium tuum ad quiescat ut sacri-
ficer diis. ut non pereat. Tunc pater
huius intro ducens intra domum filium
suum multis deliciis et molibus.
uerbis suadebat eum in cambalis et
cibus. ut seduceret eum. Et ornatas
ancillas ante eum saltare fecit. Ille
autem oculos aspicebat dicens. Cor-
ruptum et humilatum deus non sper-
nit. Tunc uisus iussit cubiculum
ornatum uersis lapidibus preciosis
Et cum ingressus fuisset in cubiculum uisus
iussit ornatum eius statim claudi cu-
biculum. Ille autem genua flectens.
deprecabatur dominum dicens. O Abraham
et deus Isaac. et deus iacob miserere mei.
et confirma me in uirtute tua. Et non
preualeat iracundia iniquitatis in ser-
uitium nequid dicit gentes ubi
deus eorum. Tunc egrediebatur autem cubiculum
quasi duodecim impudens. et uentus
et factus est odor quasi aromatis
repletus pater et ancilla dicebant.
Talem odorem nunquam sensit et asina.
Pater eius huius dixit. Diuenerunt
in domum. Et eleuans se postquam
ad tendebat in cubiculum fugiente.
Apertis sunt oculi eius. et uidit septem
angulos stantes circa infantem. alia
habentes sicut aquile dicentes.
Aios. eos. aios. Et statim ex-
ceatus est huius. Tunc beatus utus
orabat pro patre suo dicens. Deus
habe xpe filium dei qui natus es de
spu sco neme separet a patre meo.
sed iube congregare eum in uili scania.

Ule autē plenus dolore clamabat dicens.
¶ Omnibus qui p̄didi lum̄ oculorū meorū. Cla-
mor fuit ancillarū dñm suum plange-
bant. Et cōmota est ciuitas ut p̄fectus
ualerianus curreret in quibz uidebat
boēm eē cecitū. Et interrogabat eum
p̄fectus ualerianus dicens. hoc q̄mō
tibi contigit. h̄y las. h̄y. Incubiculum
filii mei miratus sum. in quo uideos ignis
quorū oculi sicut stelle eorū aspectu
bauiare non potui. Vale rianus p̄-
fectus dixit. Disiugē. Et ad p̄hensus
h̄y las aster uis suus adducitur ad tēplū
iouis. p̄mittens uictimas dicens. D̄s
iouis si me saluum feceris. offerā tibi
taurū cū cornibz aureis. et uirgines
sacras. Iouis obdormiuit. et nullum
auxilium illi prestauit. Ille enim
p̄ dolore clamabat. Beatus autem
uitus genua sua flectens sēp dñm
de p̄cabatur dicens. Luceo biam
illuminasti. et iob auul neribz curasti.
ut facias miām cū patre meo. sed si
conseruente tibi. Adducat pater cecū
et cadit ad genua filii sui dicit. Fili-
fac me saluum. Beatus uitus h̄y.
Si abrenuntias. demoni s̄ pompis.
et operibz eius. h̄y las dixit. Quo-
modo possum abrenuntiare. Beatus
uitus h̄y. Scio quia obduratū est.
cor tuū p̄pter p̄ptm adstantē faciā
te cū miām. Et inponens sup̄ oculos
eius manū statim ceciderunt a-
catrices eorū oculoꝝ eius. et saluus
factus est. Et respiciens clamauit
uoce magna dicens. Gr̄as ago d̄s
meis quia me saluum fecerunt. Beatus
uitus audiens subriste dicens. Te-
xp̄s saluum. n̄ dicitur. Ille autem
querebat. quibz penū suū suū
interficere. Angl̄s autē dñi ap-
paruit ad modestū papatē eius
dicit. Ille puerū et descende ad
mare. et inuenietis nauiculā. et trans-

ferat̄ in aliam terrā. s̄ quātibi dixerō.
Modestus dixit. Viam nescio. Angl̄s
dñi dixit ei. Ego uos deduco. H̄at
autem uitus annoꝝ duo decī. Angl̄s
autē dñi deducebat eos. Et dum per-
uenisset inuenerunt nauiculā quā eis
xp̄s parauit. Temptans ^{aut. angl̄s} infantē. et dixit ei.
Inquā regione. festinas. Vt dixit.
¶ Vidēs d̄s n̄ deduxerit nos. Dixit q̄
angelus. Et nauicula ubi sunt. Beatus
uitus dixit. Xp̄s aufer uiuimus.
dabit tibi mercedem. Et ascenderunt
in nauiculā. et ^{duo} iussunt in locū quid dicit
alictoria. Et subito nauis que eos de-
posuit non comparuit. Et uenerunt
iuxta fluuium qui dicitur siler. et
inuenta sunt orantes. Multa autē
uirutes opabant. et aquile uictum
celestem ministrabant eis. Tunc do-
monia clamabant. Quid nob̄ et tibi
uitē. Quid uenisti ante tempus tor-
quere nos. et tanta flagella numquā
sensimus. Dura sunt flagella tua
beate uitē. Populus autem uniuersus
conurrebat ad illos. Multos enī
p̄ baptisum conuertebat. docens
p̄cepta xp̄i. dicens. Credidi p̄pter
q̄d locutus sum. ego autem humilia-
tus sum nimis. Et in alio ps̄al modicit.
Sicut ceruus desiderat ad fontes
aquiū. ita desiderat anima mea ad
te deus. Filius autē diocletiani im-
peratoris uexabatur asp̄u immundo
dicens. Nisi uenerit uitus Lucanus.
non ex eo. Diocletianus dixit. Et
ubi possumus hominē ipsum inue-
nire. Demon dixit. Est in te-
ritorio tanagritano. Tunc iussit
diocletianus ut milites armati
cū festinatione adducerent ad
letam xp̄i. Et cū puenissent
milites ad locum inuenerunt
eum circa fluuium orantē. et
dixerunt ei. Numod tu cecumis.

Beatus utus dixit. Vos dixistis nego.
Milites dixerunt. Imperator necesse
sarius est. Beatus utus dixit. Ego
tantillus homo imperatori quid
sum necesse sarius. Milites dixerunt.
Filius eius ademonio uocatur. Beatus
utus dixit. Eamus. Et cum uenisset
in urbem romam nuntiatum est dio
clitiano imperatori. Et iussit eum
ad se introduci. et sedens tribunali.
Erat autem uultus beati uti
sicut ignis speciosus nimis. Oculi
eius ut radii solis. gratia autem
christi erat patet. Tunc dio clitianus
dixit. Tu es utus. Ille autem
tacuit. Sed et modestus papam
eius interrogauit. Senex autem
modestus simplex natura. nesciebat
respondere imperatori. In quibus
dio clitianus imperator conturbatus
senem. Beatus utus dixit. Quem
interrogas imperator senem aut iu
uenem hominum canos eius hono
rem debuisse reddere. Dioclitianus
dixit. Quid sic furis ad nos. et
tam iracundus. Beatus utus
dixit non sumus iracundi. sed
sumus simplices sicut colubae.
Magister autem quinos docuit
bonus est. Et demon clamabat.
O uide quare me torquet ante tempus.
Eum dio clitianus dixit. Potest filium
meum saluum facere. Uetus dixit.
Non ego sed dominus christus filius dei cuius
seruus ego sum. Et cum accessisset
ad filium eius inposuit manum
supra caput eius dicens. Imunde
spiritus recede a plasmate. Et sta
tim recessit ab eo demon. Et occi
dit plurimos ut pene dioclitianus
imperator timore moreretur.
Tunc dixit dio clitianus uirgo. Con
sentiam tibi ad haec que tibi dixeris
et sacrificabis meis et da boti.

di midium regni mei. Dabo aurum et
argentum et uestem inestimabilem. Cui
beatus utus dixit. Negotium
et uestimenta michi necesse sunt non
sunt. habeo enim dominum qui si seuerauero
in eo induet me stola immortalis
quae tenebre comprehendere non pos
sunt. Dioclitianus dixit. Uide
consule anime tuae et sacrificabis
nec diuersis penis moriaris. Beatus
utus dixit. Et ego desidero ad illam
palmam uenire quae dominus promisit
electis suis. Tunc cepit ministris suis
eos in carcerem introduce. Et dum
introducebantur in carcerem iussit
centum quadraginta pondera ferri in
poni super eos. et anulo suo iussit signari
ut nullus hominum ei suet. aquam
porrigeret. Cumque introducebantur
in carcerem subito claritas magna
repleuit carcerem. ita ut et ipsi custo
des mirarentur. Tunc beatus utus
exclamauit uoce magna dicens. Ad
auxilium meum intende deus accelera
et libanos de hac pena. sicut libani
ut pueros de camino ignis ardentis.
et sicut susanna de falso crimine. In
quibus uerbis subito reliquit totus
carcer. et factus est terre motus grandis.
Christus autem ad seruos suos descendit
dicens eis. Exiite. ecce uos
cuius. Ferrum uero factum est sicut
cuius. et erat uox una per allentum dicit.
Benedictus dominus deus israel. qui uisitauit
et fecit redemptionem plebi suae. Et
cepit cor nuda salutis in domo dei pueri
sui. hoc audiens carcerarius cur
rens ad palatium clamabat uoce
magna dicens. Imperator ciuitas
perit. homines perit ciuitas. Tur
batus est dioclitianus imperator.
Quid est quod dicit. Carcerarius
dixit. Uide quem tuino bis pre
cepisti in carcerem introduce. claritas

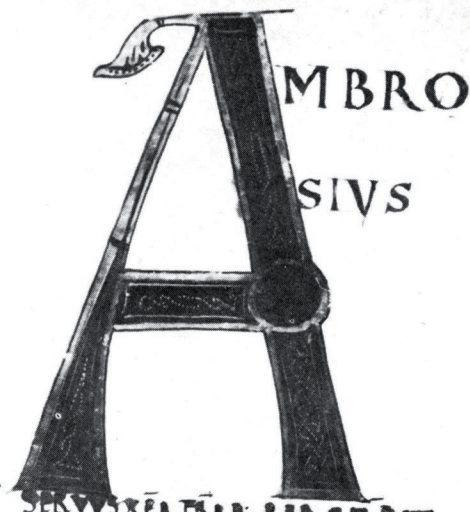
in eode carcere magna est et odor inel
timabilis et homo est cuius cuius
aspectu nullus hominū to lerare
potest. Tunc iussit ministris suis dicit.
Bestis tradamus animas eorum et uide
amus si xps se eorum libabit de manibus
meis. Et cum intro ducti fuissent in
amphiteatru steterunt et ait ut utis
ad modestumpapatem suam ut non
expauesceret dicens. Fortis esto nea
meas gladium diaboli ecce modo
adpropinquabit certaminū. Expec
tabat autē quadraginta milia uirorum
atq mulierū et infantum quorum est
ratio non erat. Tunc imperator dicit
cittianus dicit. **V**ite ubi te uides
Beatus utus dicit. Vide me in amphite
atro siquid facturus es. fac cele
riter. Tunc dicit dicit dicit. Con
sule uiuenti tue et sacrificia diis
magnis. **V**itus dicit. Numquam
tibi benesit diabole luperapax
deceptor animarū laudo fronte
tūa imperator gascari dicatur exi
crubescit et exi foras et tu non erubescis
xpm ego habeo cui sacrifico. Tunc furorē
repletus imperator iussit ministris cli
banū parari. Et solur plumbū resinū
et picem et fecerunt ministri sicut prece
perat eis imperator. Et deposuerunt
a ille tam xpi in clibanū. **D**ioctianus
dicit. **E**cce motio uideo si dicit uis li
berabu te de manibus meis. **I**lle autem
signaculo facti xpi uictus est in mo
dio olle feruebat autē olla sicut mare.
Angli autē dñi extinxit furorē olle.
Nam beatus utus de medio olle. hūm
num dicebat. **Q**uilibas filio isrl
deterra egypti et de manu seruorum
p moysen et aaron seruos tuos.
fac nob cum miam ppter nom tuū.
Et exclamauit utus dicens. **Q**uidē
imperator ubi sunt mine tue. **O**ras
tibi ago quia fecisti lauacriū nob

utinam et sabana ppararet. **M**ullus
autem populus clamabat dicens.
Nostantia mirabilia numquā uidiūz
uere quia magnus est dñs huius
infans. **E**xit de olla sanus null
Lammaculam habens in corpore
suo. **T**uigeat autē caro eius tanquā
nax et dixit. **E**cce imperator iam erube
sce cum dabo lo parte tuo. **I**mperator
repletus ira iussit leonem et iniquū
dimitti cuius rugitum nullus hominū
to lerare poterat. **E**ui x imperator.
Numquid et huc magie tue pualent.
Beatus utus dicit. **I**nsipiens et stultus.
xps meum est cum angelis suis quāmer
liberat de manibus suis. **E**t uidi mis
sus est leo beatus utus cruce facta.
furo. **L**eonis exsuperauit. **C**urrens
leo ad pedes eius cecidit et lingua
sua extergebat sudorē defacie ei.
Eui x beatus utus. **E**cce imperator
animalia ista honorē reddunt deo
et tu non agnoscas creatorē tuum.
num si uelis credere xpo saluus eris.
Imperator dicit. **T**u credas in eum
et omē genus tuū. **B**eatus utus
subridens ait. **B**enedixisti imperator
omē genus meū ppetuā coronā
desiderent imparadiso. **M**ulti ui
dentes crediderunt in illa ora quasi
mille homines. **I**mperator dixit.
Quesunt artes tue ut igni et feris
imperet. **B**eatus utus dicit. **I**sta
omīa reddunt honorē deo non michi
quia agnoscut creatorē suum.
Tunc iussit ministris ut ppararent
catastas et ceteri sunt seru uidei in illa
hora. **B**eatus utus una cum modo esto
et crescentia papas salua glori
cabant dñm. **Q**uid dicit beatus utus.
Erubescit a muliere atque est
urtus tua cum muliere. **T**orquebant
autē incastata. **T**unc dicit beatus
utus imperator. **I**mperet carnis rex

quieti causa cum muliere: ut omnia
 ossa eius dissiparet. Tunc exclamavit
 beatus uirtus ad celum dicens: Dñe
 dñs liberanos. Statim factum est toni-
 truum magnum et conuulsiones et
 terremotus: et ceciderunt omnia templa
 ydolorum: et mortua est terra pars populi.
 Et imperator statim fugit perterritus sibi
 a lapam in frontem dicens: Veni michi
 a tali infante exuperatus sum. De-
 scendit autem angelus dñi: et eripuit
 eos decem milia: et subito aparuerunt:
 iuxta fluum quid dicit filer: et re-
 quie uerunt sub arbore: et inuocabant
 dñm dicentes: Dñe ihu xpe fili dei uiu-
 acipe animas nras ad te. Et tunc cor
 ut p dies quattuor natalis mai musca
 non appareat. Et facta est ad eum uox
 de celo dicens: Cor quod petisti datum
 est tibi: et pausauerunt in pace. Visi
 sunt anime eorum sicut colubis species
 candidae tanquam nix et chorus
 angelorum psallentium in celo. Per
 triduum aquile custodiebant cor-
 pora sanctorum: florentia in illis femina
 dum gestaret: equum subito eam in bas-
 ter nam secum rapuerit. Quae cum
 pere claretur iuxta fluum: pduc-
 ta est ad locum ubi corpora sanctorum
 iacebant. Apparuit ibi sanctus uirtus:
 super aquas ueniens. Et dum uidisset
 mulier exclamauit dicens: Si angelus
 dñi es libera me. Beatus uirtus dixit:
 Ego sum uirtus. Si sepelieris corpora
 sanctorum quicquid peccatis ad dñm ha-
 bebis. Et libera est ab impetu aq-
 uae. Et statim collegit corpora sanctorum: et
 aromatibus condidit: et sepeluit
 in eodem loco ubi requieuerunt in locum
 qui dicitur marianus. Ipsi autem
 dño gratias qui confirmat seruos suos
 et tantam gloriam praestat sanctis suis.
 Per omnia secula seculorum AMEN. **EXPLICIT**
IN PAS SIO GERVASII ET PASTORIS SEI VI DIE XVI.

**INCIPIT PASSIO S. GERVASII
 ET PASTORIS SEI VI DIE XVI.**

AMBROSIVS
SERVVS XPI TIBI PER OMNIA
 In dñm eternam salutem. Inclinaui
 uoluntatem meam sub seruitute qui
 non studuit dare gratias: quod
 ipse gratis accepit. Quae quidem
 omni ecclesie profuturum erat subtraxisse
 arguitur: cum noluerit tradere omnibus
 quod ipse non celandum accepit. Non
 et psal. moyses propheta uaticinatur dicens:
 Iustitiam non abscondi in corde meo ue-
 ritatem tuam: a concilio multo. Et
 hoc opere quasi uicissitudine adeo
 postulans adiecit: Tu autem dñe
 ne longe facias auxilium tuum a me
 quasi deo diceret. Sicut ego feci
 alios misericordiam inuenire ita et ipse non
 patuit longe fieri misericordiam a me. **INCIPIT**
PER AMBROSIVM ergo cur ista expressimus
 et uros animos: qui pie de deo
 sentatis: et creditis de inuentione
 sanctorum corporum: ad lecturam inuenimus.
 In diebus trans actis nup quadra-
 gesime. Cum dñs michi donasset
 ut ieiunantem et orantem me faceret
 esse partem. in oratione postea
 tamen somnus oppressit: ut nec ui-
 gilans ep̄m apte: nec dormiens
 integer: uiderem ap̄as oculis mecum
 duos iuuenes ep̄hebos uel h̄b; candidis.